

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

**Факультет лінгвістики
Кафедра теорії, практики та перекладу німецької мови**

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ Гелена ЛИСЕНКО
«___» _____ 2020 р.

МАГІСТЕРСЬКА ДИСЕРТАЦІЯ

**на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 035 «Філологія»
на тему: «Лінгвістичні маркери забезпечення гендерної рівності
в німецькій та українській мовах: перекладацький аспект»**

Виконала студентка 2 курсу, групи
ЛН-91мп Онопрієнко Ірина Миколаївна _____

Науковий керівник:
доцент каф. ТППНМ, к. філол. н.,
доцент Туришева Оксана Олегівна _____

Рецензент:
проф. каф. ТППАМ, д. пед. н.,
проф. Федоренко Світлана Вікторівна _____

Засвідчую, що у цій
магістерській дисертації
немає запозичень з
праць інших авторів
без відповідних посилань
Студентка _____

Київ 2020

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет лінгвістики
Кафедра теорії, практики та перекладу німецької мови**

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Спеціальність (спеціалізація) – 035 Філологія (035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ Гелена ЛИСЕНКО
«_____» _____ 2020 р.

**ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студентці
Онопрієнко Ірині Миколаївні**

1. Тема дисертації «Лінгвістичні маркери забезпечення гендерної рівності в німецькій та українській мовах: перекладацький аспект», науковий керівник дисертації: Туришева Оксана Олегівна, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови, канд. філол. наук, доцент, затверджені наказом по університету від 16 вересня 2018 р., № 674.
2. Термін подання студентом дисертації: 27 листопада 2020 р.
3. Об'єкт дослідження: гендерно маркована лексика в німецькому та українському мовному просторі.
4. Предмет дослідження: визначення лінгвістичних маркерів забезпечення гендерної рівності в німецькій та українській мовах у перекладі.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
 1. з'ясувати основні соціокультурні передумови процесу розвитку гендерної рівності в німецькій та українській мовах;
 2. визначити тенденції в сучасному процесі забезпечення гендерної рівності в українській та німецькій мовах;
 3. розглянути аргументи «за» і «проти» реформувань німецької та української мов відповідно до тенденцій переосмислення соціумом

- ролі гендера в мові;
4. визначити особливості утворення фемінітивів української та німецької мов;
 5. схарактеризувати особливості процесу перекладу німецькомовної гендерно чутливої лексики українською мовою на конкретних прикладах.
 6. Орієнтовний перелік ілюстративного матеріалу: 100 джерел.
 7. Орієнтовний перелік публікацій: Онопрієнко І. М., Туришева О. О. Гендерованість мови vs. переклад // Молодий вчений. 2020. № 10. С. 485-489.
 8. Дата видачі завдання: жовтень 2019 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Строк виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1	<i>План. Теоретична частина (1 та 2 розділи)</i>	<i>до 28.01.2020</i>	<i>вик.</i>
2	<i>3 Розділ</i>	<i>до 30.10.2020</i>	<i>вик.</i>
3	<i>Чернетка роботи</i>	<i>до 15.11.2020</i>	<i>вик.</i>
4	<i>Робота готова до остаточної перевірки на плагіат; відгук наукового керівника</i>	<i>до 26.11.2020</i>	<i>вик.</i>
5	<i>Подання роботи на кафедру</i>	<i>до 27.11.2020</i>	<i>вик.</i>

Студентка _____ Ірина ОНОПРІЄНКО

Науковий керівник дисертації _____ Оксана ТУРИШЕВА

РЕФЕРАТ

Магістерська дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, кожен з яких має по два підрозділи, висновків до розділів і загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 95 сторінок. У вступі обґрунтовано актуальність, об'єкт та предмет дослідження, а також мету, завдання, методи дослідження, визначено практичне значення роботи.

У сучасному суспільстві багато уваги приділяється правам людини, жінки активно продовжують боротьбу за гендерну рівність. Важливу роль в цих процесах відіграє така наука як мовознавство, оскільки всі трансформації в суспільстві впливають безпосередньо і на мову. Сьогодні з'являється велика кількість досліджень в галузі гендерної лінгвістики, оскільки сучасні науковці відмічають переосмислення суспільством поняття «гендер». По-різному це поняття інтерпретується і в різних мовах світу. Виникає багато дискусій серед сучасних науковців щодо способів забезпечення гендерного паритету в мові, а саме доцільності таких тенденцій як фемінізація чи нейтралізація мов. Тому саме процес забезпечення гендерної рівності в мові, який не припиняється на сьогоднішній момент, має ряд своїх особливостей і є досить суперечливим явищем, зумовлює **актуальність** теми дослідження.

Об'єктом дослідження є гендерно маркована та гендерно нейтральна лексика в німецькому та українському мовному просторі.

Предметом дослідження виступає визначення лінгвістичних маркерів забезпечення гендерної рівності в німецькій та українській мовах у перекладі.

Мета дослідження полягає у визначенні специфіки становлення гендерної симетрії в українській та німецькій мовах, а також вивченні особливостей перекладу гендерно маркованої лексики з німецької мови українською. Реалізація мети дослідження передбачає необхідність розв'язання таких **завдань**:

- 1) з'ясувати основні соціокультурні передумови процесу розвитку гендерної рівності в німецькій та українській мовах;

- 2) визначити тенденції в сучасному процесі забезпечення гендерної рівності в українській та німецькій мовах;
- 3) розглянути аргументи «за» і «проти» реформувань німецької та української мов відповідно до тенденцій переосмислення соціумом ролі гендера в мові;
- 4) визначити особливості утворення фемінітивів української та німецької мов;
- 5) схарактеризувати особливості процесу перекладу німецькомовної гендерночутливої лексики українською мовою на конкретних прикладах.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні способів забезпечення гендерного паритету німецької та української мов, вперше було досліджено гендерно марковану та гендерно нейтральну лексику в німецькій та українській мовах на матеріалі їх корпусів. Дана характеристика основних підходів до забезпечення гендерної рівності в мовах відповідно до їх граматичних структур.

Практичне значення матеріалів роботи полягає у тому, що дана робота вносить вклад у вивчення характеристики передумов процесу становлення гендерної рівності мов, визначення основних принципів утворення німецьких та українських фемінітивів, основних особливостей відтворення німецькомовної гендерованої та гендерно нейтральної лексики, а також у визначення проблем, що виникають у процесі їх перекладу.

Використання матеріалів роботи можливе для подальших досліджень у сфері перекладу німецькомовної гендерно маркованої лексики, а також результати дослідження можуть бути інтегровані до змістового наповнення освітніх компонентів «Теорія перекладу», «Соціолінгвістика та гендерна практика».

Фактичним **матеріалом** дослідження слугували 300 фрагментів текстів з гендерно забарвленою та нейтральною лексикою української та німецької мов, дібрані з публіцистичних статей, журналів, онлайн-видань, а також з текстів

юридичної тематики, сучасні німецькі й українські наукові статті та словники.

Для досягнення мети, а також вирішення поставлених завдань було використано такі **методи** дослідження: описовий (характеристика гендерно маркованої лексики в українській та німецькій мовах), зіставний (зіставлення варіантів перекладу окремих гендерночутливих лексем); з перекладознавчих методів на лексичному рівні було використано метод контекстуальної заміни, зокрема метод генералізації та метод конкретизації слова (в процесі перекладу гендерно нейтральної лексики з німецької українською мовою).

Публікації. Проблема дослідження забезпечення гендерної рівності в мові та значення цього процесу в перекладі була вивчена у статті «Гендерованість мови vs. переклад» в науковому журналі «Молодий вчений».

Ключові слова: *гендерна лінгвістика, фемінітиви, гендерна асиметрія, фемінізація мови, нейтралізація мови, гендерний паритет у мові.*

ABSTRACT

Die Masterarbeit besteht aus einer Einleitung, 3 Teilabschnitten, Schlussfolgerungen zu Teilabschnitten und allgemeinen Schlussfolgerungen, einer Liste der verwendeten Literaturquellen. Der Gesamtaufwand beträgt 95 Seiten. Die Einleitung begründet die Relevanz, das Forschungsobjekt und den Forschungsgegenstand, das Ziel, die Aufgaben und die Forschungsmethoden. Die praktische Bedeutung der Arbeit wurde definiert.

In der modernen Gesellschaft wird den Menschenrechten viel Aufmerksamkeit geschenkt, Frauen setzen den Kampf für die Gleichstellung der Geschlechter aktiv fort. Eine wichtige Rolle in diesen Prozessen spielt Linguistik, da alle Veränderungen in der Gesellschaft die Sprache direkt beeinflussen. Heute gibt es eine große Anzahl von Forschungsarbeiten auf dem Gebiet der Genderlinguistik. Moderne Wissenschaftler bemerken das Umdenken des Begriffs "Geschlecht" in der Gesellschaft. Dieses Konzept wird in verschiedenen Sprachen der Welt unterschiedlich interpretiert. Unter modernen Wissenschaftlern gibt es viele

Diskussionen darüber, wie die Gleichstellung der Geschlechter in der Sprache sichergestellt werden kann, nämlich die Zweckmäßigkeit von Tendenzen wie Feminisierung oder Neutralisierung der Sprache. Der Prozess der Gewährleistung der Gleichstellung der Geschlechter in der Sprache, der im Moment nicht aufhört, eine Reihe der Merkmale aufweist und ein eher widersprüchliches Phänomen darstellt, bestimmt daher die **Relevanz** des Forschungsthemas.

Das Forschungsobjekt ist geschlechtsspezifisches und geschlechtsneutrales Vokabular im deutschen und ukrainischen Sprachraum.

Gegenstand der Forschung ist die Definition sprachlicher Besonderheiten für die Gleichstellung der Geschlechter in der deutschen und ukrainischen Sprache in der Übersetzung.

Ziel der Forschung ist es, die Besonderheiten der Bildung von Geschlechtssymmetrie in der ukrainischen und deutschen Sprache zu bestimmen sowie die Merkmale der Übersetzung des geschlechtsspezifischen und geschlechtsneutralen Wortschatzes aus dem Deutschen ins Ukrainische zu untersuchen. Die Verwirklichung des Forschungsziels setzt voraus, dass folgende **Aufgaben** gelöst werden müssen:

1) die wichtigsten soziokulturellen Voraussetzungen für die Entwicklung der Gleichstellung der Geschlechter in der deutschen und ukrainischen Sprache herauszufinden;

2) Tendenzen im modernen Prozess der Gewährleistung der Gleichstellung der Geschlechter in der ukrainischen und deutschen Sprache zu identifizieren;

3) die Argumente "für" und "gegen" die Transformationen der deutschen und ukrainischen Sprache in Übereinstimmung mit den Tendenzen des Umdenkens der Rolle des Geschlechts in der Sprache zu prüfen;

4) die Besonderheiten der Bildung von Feminitiven in der ukrainischen und deutschen Sprache zu bestimmen;

5) die Merkmale des Prozesses der Übersetzung des deutschsprachigen geschlechtsspezifischen und geschlechtsneutralen Vokabulars in die ukrainische Sprache anhand konkreter Beispiele zu charakterisieren.

Die wissenschaftliche Neuheit der Arbeit liegt in einer umfassenden Untersuchung der Möglichkeiten zur Gewährleistung der Geschlechtergleichheit der deutschen und ukrainischen Sprache. Zum ersten Mal wurde das geschlechtsspezifische und geschlechtsneutrale Vokabular in der deutschen und ukrainischen Sprache auf das Material ihrer Korpora untersucht. Die Merkmale der Hauptansätze zur Gewährleistung der Gleichstellung der Geschlechter in Sprachen werden in Übereinstimmung mit ihren grammatikalischen Strukturen angegeben.

Die praktische Bedeutung der Materialien der Arbeit liegt in der Tatsache, dass diese Arbeit zur Untersuchung der Merkmale der Voraussetzungen für den Prozess der Herstellung der Gleichstellung der Geschlechter in Sprachen beiträgt. Die Arbeit definiert die Grundprinzipien der Bildung deutscher und ukrainischer Femininitiven, die Hauptmerkmale der Reproduktion des geschlechtsspezifischen und geschlechtsneutralen Wortschatzes in deutscher Sprache und identifiziert auch die Probleme, die bei der Übersetzung dieses Wortschatzes auftreten.

Die Verwendung der Materialien der Arbeit ist für weitere Forschungen auf dem Gebiet der Übersetzung des deutschsprachigen geschlechtsspezifischen und geschlechtsneutralen Vokabulars möglich, und die Ergebnisse der Studie können in den Inhalt der Disziplinen "Übersetzungstheorie", "Soziolinguistik und Geschlechterpraxis" integriert werden.

Das Material der Forschung bestand aus 300 Textfragmenten mit geschlechtsspezifischem und geschlechtsneutralem Wortschatz der ukrainischen und deutschen Sprache, die aus publizistischen Artikeln, Magazinen, Online-Veröffentlichungen sowie aus Texten zu Rechtsthemen, modernen deutschen und ukrainischen wissenschaftlichen Artikeln und Wörterbüchern ausgewählt wurden.

Um das Ziel zu erreichen und die gestellten Aufgaben zu lösen, wurden folgende **Forschungsmethoden** angewendet: eine beschreibende Methode (Charakterisierung des geschlechtsspezifischen und geschlechtsneutralen Wortschatzes in der ukrainischen und deutschen Sprache), eine vergleichbare Methode (Vergleich der Übersetzungsoptionen für einzelne geschlechtsspezifische Lexeme), aus Übersetzungsmethoden auf lexikalischer Ebene wurde die

kontextbezogene Ersatzmethode verwendet, insbesondere die Methode der Verallgemeinerung und die Methode der Konkretisierung des Wortes (bei der Übersetzung des geschlechtsneutralen Wortschatzes aus dem Deutschen ins Ukrainische).

Publikationen. Das Problem der Erforschung der Gleichstellung der Geschlechter in der Sprache und die Bedeutung dieses Prozesses für die Übersetzung wurden im Artikel "Geschlecht der Sprache vs. Übersetzung" in der Fachzeitschrift "Molodyi vchenyi" veröffentlicht.

Schlüsselwörter: *Geschlechterlinguistik, Feminitives, Geschlechterasymmetrie, Feminisierung der Sprache, Neutralisierung der Sprache, Geschlechtergleichheit in der Sprache.*

ЗМІСТ

Вступ.	9
РОЗДІЛ 1 СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ ГЕНДЕРНОГО РЕФОРМУВАННЯ МОВ.	13
1.1. Феміністична мовна реформа як початковий етап становлення гендерної рівності в німецькій мові.	13
1.2. Впровадження гендерного паритету в українській мові.	20
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	25
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ.	26
2.1. Стратегія фемінізації мови: "за" і "проти"	26
2.2. Нейтралізація мови як альтернативний спосіб усунення лінгвістичного сексизму.	40
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	43
РОЗДІЛ 3 ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВА ЛЕКСИКА В ПЕРЕКЛАДІ.	44
3.1. Особливості утворення українськомовних фемінітивів.	44
3.2. Переклад гендерно забарвленої німецькомовної лексики українською мовою.	46
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	80
ВИСНОВКИ.	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	83

ВСТУП

XX століття ознаменувалося серйозними змінами як в суспільстві, так і в науці. Багато уваги приділяється правам людини, жінки активно продовжують боротьбу за гендерну рівність. Такі соціокультурні зрушення відбувалися під впливом ідей постмодернізму, що визнає мовну концепцію реальності, суть якої полягає у сприйнятті навколишнього світу лише через мовні форми. Тому ці процеси не могли не вплинути на розвиток мовознавства: сьогодні, коли в будь-якій сфері суспільства досить гостро постає проблема рівності прав чоловіків і жінок, з'являється велика кількість досліджень в галузі гендерної лінгвістики. Все частіше згадуються такі поняття як „феміністська лінгвістика“, „нейтралізація мови“, „гендерна асиметрія“. Мова стає гендерночутливою.

Беручи до уваги гендерні особливості української та німецької мов, можна стверджувати, що для них характерні різний перебіг і динаміка процесу забезпечення гендерного паритету в лінгвістиці. Зокрема, німецька мова ще декілька десятків років тому зазнала гендерного реформування, в той час як в українськомовному суспільстві цей процес тільки набирає обертів і призводить до активних дискусій як сучасних мовознавців так і пересічних українців на тему доцільності таких змін. Тому, незважаючи на спірність цього питання, **актуальність** дослідження способів забезпечення гендерної рівності в сучасному українському соціокультурному просторі, в тому числі і вплив цього процесу на перекладацьку галузь, не тільки не втрачає своєї значущості, а й зумовлена недостатнім їх вивченням.

Дослідженням цієї проблеми займалися ряд мовознавців. Значний внесок у вивчення гендерних трансформацій української мови зробила професорка славістики А. Архангельська. Її роботи присвячені темам фемінних інновацій в українській мові, статусу маскулінності та фемінності у лінгвістичній гендерології, діахронічному дослідженню гендерної лінгвістики в україномовному просторі. Професорка наголошує на значенні процесів

фемінізації української мови, виступає за гендерний паритет в лінгвістиці, проте особливу увагу зосереджує на способах утворення фемінітивів в українській мові. Дослідженням лінгвістичного аспекту гендера займалися також Н. Миронова й А. Кириліна. О. Петрова присвятила свої дослідження процесу фемінізації сучасної німецької мови, а мовознавці Р. Герберт та М. Гелінгер вивчали репрезентацію чоловіків та жінок у мові. З'являються дискусії на тему нейтралізації німецької мови, зокрема А. Брюльмаєр у своїх працях наголошує на тому, що фемінізація – це тимчасове явище для німецької мови і вважає лінгвістичну фемінізацію неправильною стратегією реформування мови.

Об'єктом дослідження є гендерно маркована та гендерно нейтральна лексика в німецькому та українському мовному просторі.

Предметом дослідження виступає визначення лінгвістичних маркерів забезпечення гендерної рівності в німецькій та українській мовах у перекладі.

Мета дослідження полягає у визначенні специфіки становлення гендерної симетрії в українській та німецькій мовах, а також вивченні особливостей перекладу гендерно маркованої та гендерно нейтральної лексики з німецької мови українською. Реалізація мети дослідження передбачає необхідність розв'язання таких **завдань**:

- 6) з'ясувати основні соціокультурні передумови процесу розвитку гендерної рівності в німецькій та українській мовах;
- 7) визначити тенденції в сучасному процесі забезпечення гендерної рівності в українській та німецькій мовах;
- 8) розглянути аргументи «за» і «проти» реформувань німецької та української мов відповідно до тенденцій переосмислення соціумом ролі гендера в мові;
- 9) визначити особливості утворення фемінітивів української та німецької мов;
- 10) схарактеризувати особливості процесу перекладу німецькомовної гендерночутливої лексики українською мовою на конкретних

прикладах.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні способів забезпечення гендерного паритету німецької та української мов, вперше було досліджено гендерно марковану та нейтральну лексику в німецькій та українській мовах на матеріалі їх корпусів. Дана характеристика основних підходів до забезпечення гендерної рівності в мовах відповідно до їх граматичних структур.

Практичне значення матеріалів роботи полягає у характеристиці передумов процесу становлення гендерної рівності мов, визначенні основних принципів утворення німецьких та українських фемінітивів, основних особливостей відтворення німецькомовної гендерованої та гендерно нейтральної лексики, а також у визначенні проблем, що виникають у процесі їх перекладу. Використання матеріалів роботи можливе для подальших досліджень у сфері перекладу німецькомовної гендерно маркованої лексики, а також результати дослідження можуть бути інтегровані до змістового наповнення освітніх компонентів «Теорія перекладу», «Соціолінгвістика та гендерна практика».

Фактичним **матеріалом** дослідження слугували 300 фрагментів текстів з гендерно маркованою та гендерно нейтральною лексикою української та німецької мов, дібрані з публіцистичних статей, журналів, онлайн-видань, а також з текстів юридичної тематики, сучасні німецькі й українські наукові статті та словники.

Для досягнення мети, а також вирішення поставлених завдань було використано такі **методи** дослідження: описовий (характеристика гендерно маркованої лексики в українській та німецькій мовах), зіставний (зіставлення варіантів перекладу окремих гендерночутливих лексем); з перекладознавчих методів на лексичному рівні було використано метод контекстуальної заміни, зокрема метод генералізації та метод конкретизації слова (в процесі перекладу гендерно нейтральної лексики з німецької українською мовою).

Публікації. Проблема дослідження забезпечення гендерної рівності в

мові та значення цього процесу в перекладі була вивчена у статті «Гендерованість мови vs. переклад» в науковому журналі «Молодий вчений».

Ключові слова: *гендерна лінгвістика, фемінітиви, гендерна асиметрія, фемінізація мови, нейтралізація мови, гендерний паритет у мові.*

Робота складається зі вступу, 3-х розділів, кожен з яких має по два підрозділи, висновків до розділів і загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 95 сторінок. У вступі обґрунтовано актуальність, об'єкт та предмет дослідження, а також мета, завдання, методи дослідження, визначено практичне значення роботи.

1 СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ ГЕНДЕРНОГО РЕФОРМУВАННЯ МОВ

1.1. Феміністична мовна реформа як початковий етап становлення гендерної рівності в німецькій мові

Тенденції розвитку сучасного суспільства виявляють стійкий інтерес до гендерного питання, фемінізму і «жіночих досліджень», а також необхідності подальшого дослідження взаємовпливу мови і суспільних відносин. Феміністська лінгвістика прагне подолати негативний образ жінки і пов'язану з ним гендерну асиметрію, що склалися в сучасній мові, за допомогою зміни існуючої мовної норми.

Значну роль в процесі реформування німецької мови і в активному просуванні і поширенні ідей фемінізму зіграли розробки лінгвістів-гендерологів і громадських діячів, які містять цілком чіткі і досить докладні правила щодо гендерно-коректного вживання німецької мови.

В досягненні гендерної коректності мови особливу роль відіграють процеси фемінізації лексичних одиниць, які відображають зміни в суспільстві. До основних належать лексичні неологізми, що вказують на рід, особу і вид виконуваної діяльності, похідні з суфіксом *-in*, заміна гендерно маркованих форм на гендерно-нейтральні, що дозволяють називати окрему особу без вказівки на її стать: гендерно-нейтральні слова і компоненти, множина субстантивованих прикметників і дієприкметників, використання нейтральних лексем і займенників. Всі модифікації німецької мови, ініційовані феміністками і прийняті на державному рівні, викликають неоднозначне ставлення у лінгвістів і громадськості [13]. Це питання більш детально буде розглянуто в пункті 2.1.

Мова — це система, яка динамічно розвивається і схильна до впливу процесів і змін, що відбуваються в суспільстві. Соціальні чинники і пов'язані з ними суттєві перетворення в житті суспільства, перш за все залучення жінок в

усі сфери соціальної активності, зміни в професійному становищі жінок, впливають на всі рівні мови і призводять до його змін. Однією з основних тенденцій, що характеризують сучасну мову, є його фемінізація [13].

Фемінізація мови — це сучасний природний процес, характерний для багатьох європейських країн, що розвивається під впливом феміністської критики мови або феміністської лінгвістики. Феміністська лінгвістика — це соціально-мовний напрям, що з'явився в 1960-х роках завдяки Новому жіночому руху в США та Німеччині за рівноправність жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Серед яскравих представниць феміністської лінгвістики в Німеччині можна назвати І. Гюнтеродт, М. Геллінгер, Л. Ф. Пуш [13].

Представниці феміністської лінгвістики виявили, що в мові чоловічі форми, в порівнянні з жіночими, переважають, а в деяких випадках другі взагалі відсутні. Основна ідея феміністської критики мови полягала в тому, що через андроцентризм мови, орієнтований на чоловіка, сформувався негативний стереотипний образ жінки в картині світу, що призводить до дискримінації жінок за статевою ознакою, ігнорування жінок і їх досягнень, опису жінок як підлеглих і залежних від чоловіків [14].

Як завдання феміністської критики мови можна виділити:

1. Вивчення мовної поведінки чоловіків і жінок, мовна номінація осіб чоловічої і жіночої статі. Особи жіночої статі не повинні враховуватися імпліцитно при використанні чоловічих форм, а повинні бути виражені експліцитно.
2. Подолання гендерної асиметрії в мові, що отримала назву мовного «сексизму» [24]. Сексизми — це засоби мови, які використовуються патріархатом для підтримки і конструювання маргінального статусу жінки в суспільстві. Сексизми — це патріархальні стереотипи, зафіксовані в мові, які нав'язують його носіям певну картину світу, в якій жінкам відводиться другорядна роль [13].
3. Усунення дискримінації жінок за допомогою мови. Представники обох статей рівноправні і не повинні іменуватися дискримінаційним

чином, як це часто відбувається при позначенні титулів, імен, прізвищ, професій, посад і функцій. Найменування осіб повинні бути рівнозначними і відрізнятися тільки за статевою ознакою. Це стосується і звернень у загальній формі, коли жінки і чоловіки повинні відчувати спрямованість до себе однаковою мірою і не піддаватися дискримінації.

4. Леді перші: називаючи осіб обох статей, спочатку повинна стояти жіноча форма, а потім чоловіча [13].
5. Вплив на мовну політику.
6. Вивчення особливостей мови жіночої літератури. Своєю метою феміністки бачать подолання мовної нерівності чоловіків і жінок за допомогою внесення відповідних змін до існуючих мовних норм [13].

На думку представниць феміністської лінгвістики, мова фіксує стрімко застаріваючий в сучасному суспільстві гендерний розподіл ролей, коли чоловік робить щось творче, новаторське, а доля жінки — це домівка, виховання дітей і плітки з сусідками, іншими словами, мова, на думку феміністок, потребує гендерної реформи [13].

Мовна реформа в німецькомовному просторі проходила досить активно і продуктивно через залучення у неї не тільки громадськості та науковців, які займаються питаннями гендерології, а й уряду.

У 1985 році Бундестаг ратифікував «Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1979 року. Далі в 1980 році були оприлюднені перші «Директиви щодо запобігання сексистського вживання мови» (нім. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs) [21]. В Австрії в 1985 році законом були заборонені гендерно-специфічні позначення в оголошеннях про заміщення вакантних посад, а через три роки введено паралельні жіночі найменування існуючих професій і посад [13]. А потім в 1993 році німецьким відділенням ЮНЕСКО було опубліковано рекомендації «Мова для обох статей: директиви для несексистського вживання мови» (нім. Eine Sprache für beide Geschlechter:

Richtlinien für einen nicht-sexistischen Sprachgebrauch), сформульовані М. Геллінгер і К. Бірбах [20]. Директиви щодо гендерно коректного використання німецької мови з'явилися не тільки в Німеччині, але і в Австрії, Швейцарії та Ліхтенштейні.

Правила гендерно коректного вживання німецької мови розроблені і прийняті в більшості вищих навчальних закладів німецькомовних країн. Хоча ці правила призначені для внутрішнього використання, їх можна знайти на офіційних сайтах ВНЗ.

Для політично коректного вживання мови і подолання гендерної асиметрії в ньому представницями феміністської лінгвістики були розроблені деякі рекомендації. Багато критичних зауважень та рекомендацій було визнано правомірними та реалізовано на практиці. Зупинимося на основних з них:

1. Для усного та писемного мовлення типовими стали громіздкі звернення, які вказують на стать осіб і рід виконуваної ними діяльності:

- *Mitarbeiter und Mitarbeiterinnen, Professoren und Professorinnen* [13].

2. З'явилися нові найменування жінок за професією. Більшість нових найменувань є мотивованими утвореннями імен жіночого роду від відповідних форм чоловічого роду за допомогою суфікса *-in* або компонента *-frau*:

- *Assistent > Assistentin, Stellvertreter > Stellvertreterin, Kranführer > Kranführerin, Busfahrer > Busfahrerin, Polizist > Polizistin, Bankkaufmann > Bankkauffrau, Geschäftsmann > Geschäftsfrau.*

Такі найменування виконують в мові важливу соціальну функцію: вони руйнують усталені і застарілі стереотипи, пов'язані з професійною діяльністю жінок, і формують громадську думку про рівність професійних можливостей представників обох статей [13].

Однак, процес найменування жіночих професій не був швидким і проходив у три етапи:

1. Перші жінки, які мали традиційно чоловічі професії, іменувалися іменниками чоловічого роду, які відповідали тій чи іншій професії:

- *(der) General, Pilot, Mechaniker* і т. д.

2. Коли число таких жінок значно збільшилося, тоді позначення жіночих професій стало відбуватися за допомогою прикметника "weiblich":

- *weiblicher General, weiblicher Pilot, weiblicher Mechaniker, weibliche Soldaten.*

3. І тільки коли це явище стало масовим, від відповідних найменувань чоловічого роду утворюються похідні жіночого роду:

- *Generalin, Pilotin, Mechanikerin* і т. д. [24].

Гендерно коректні форми найменування професій знайшли своє відображення у Класифікаторі професій 2010. У той же час всі найменування з компонентами -mädchen, -jungfer, -mamsell, -fräulein, -tochter були рекомендовані до заміни, оскільки містять додаткову інформацію про вік і сімейний стан жінки, що визнається сьогодні некоректним і допускається тільки на рівні побутового спілкування.

4. Використання «сплітінга» (das Splitting), тобто експліцитно (докладного або скороченого) зазначення імені чоловічого і жіночого роду окремо [26]. Ця форма, що виражає симетрію в мові найменувань чоловічого і жіночого роду, зустрічається сьогодні в текстах офіційних документів, переліку професій, оголошень про зарахування на роботу:

- *Facharzt/-ärztin für Allgemeinmedizin, Klinische/r Neurologe/-in, Leiter/in der Schweißerei, IT-Spezialist/IT-Spezialistin mit Schwerpunkt Identity Management.*

Сплітінг застосовується і для запозичених найменувань осіб, наприклад, *User/innen*. Сплітінг використовується тільки в письмовій комунікації, проте велике скупчення «сплітінгових» форм у реченні значно ускладнює його розуміння. Необхідно відзначити, що існують найменування професій, форма яких у жіночому роді набуває умлаут, наприклад, *der Arzt - die Ärztin*. У цьому випадку використання сплітінга неможливе [25].

5. У формі множини в іменників, що позначають одночасно осіб обох статей, з'явилося початкове *I* в суфіксі -in (das Binnen-I): *StudentInnen*,

LeserInnen, SchüleInnen. Така орфографія чітко показує, що мова йде як про чоловіків, так і про жінок. У порівнянні з «спліттинговими» формами іменники з використанням заголовного *I* є більш короткими, але представляють певні труднощі під час вимови.

Іменники з *I* вперше з'явилися на сторінках газет в Швейцарії в 1981 році, зараз же таке написання поширене практично в усіх німецькомовних країнах [24], хоча ця форма не була офіційно прийнята тлумачним словником Дуден.

Феміністки допускають збереження родових чоловічих найменувань в складі похідних і складних слів, якщо їх гендерно нейтральні еквіваленти відсутні. У складі прикметників їх не слід сприймати як порушення норми. Гендерна реформа торкнулася також написання аббревіатур титулів і позначень осіб відповідно до їх функцій при найменуванні обох статей: Mag.a, Dr.in, Dlin, GFin. Однак запозичені з англійської мови академічні ступені Bachelor і Master не піддавалися гендерній модифікації [13].

Деякі пропозиції феміністської лінгвістики, що порушують граматичні правила мови були сприйняті досить критично і отримали негативну оцінку. Сюди можна віднести пропозицію Л. Ф. Пуш опустити суфікс *-in* при позначенні жіночих видів діяльності, похідних від чоловічих: *Sie ist Student* [24]. Приналежність до жіночої статі в цьому випадку передається через особовий займенник. Іншим невдалим прикладом є прагнення тотальної фемінізації навіть тих випадків, коли утворення форми жіночого роду з певних причин неможливо або небажано, наприклад, *der Star des Abends* представниці феміністської лінгвістики пропонують замінити на *Starin des Abends* і т. д. Також не знайшла підтримки пропозиція феміністок замінити неозначений особовий займенник *man* на займенник *frau* в контекстах, пов'язаних з жінкою: *das Modejournal zeigt, was frau im Frühjahr trägt* [13].

Представники традиційної лінгвістики вказують на неприйнятність подібних варіантів і досить критично ставляться до більшості пропозицій феміністок. Вони вказують на наявність трьох граматичних родів в німецькій

мові, які позначаються означеним артиклем *der, die, das*, і необхідність розмежування понять рід граматичний (Genus) і рід біологічний (Sexus). Цікавим є також той факт, що від деяких іменників, наприклад, *der Henker, der Lustmörder, der Teufel* феміністки не поспішають утворювати іменники жіночого роду [14].

Тріумфом фемінізму в мові можна вважати заміни однослівних колективних позначень нейтральною лексемою з суфіксом *-ung* або парною формою. Цікавим в цьому плані дослідженням є робота М. Дітріх [18], виконана на основі матеріалів «Конституції федеральної землі Нижня Саксонія», в новій версії якої деякі лексеми замінили феміністськими трансформаціями. Наприклад, іменник *Vertretung* замінив *Vertreter*, в якості прикладу можна навести такі іменники як *Familienberatung, Geschäftsführung, Werksleitung, Gemeindeverwaltung*. Приклади нових парних форм:

- *Beamtinnen oder Beamte, Vertreterinnen und Vertreter, Ministerpräsidentin oder Ministerpräsident, Finanzministerin oder Finanzminister, Präsidentin oder Präsident, Vizepräsidentin oder Vizepräsident.*

М. Дітріх наводить й інші приклади парних форм-замін, які використовуються в Німеччині:

- *Hochschullehrerin oder Hochschullehrer, Schriftführerin oder Schriftführer, Fragestellerinnen oder Fragesteller, Nachfolgerinnen oder Nachfolger* [18].

Цікаві також випадки вживання слів *Mensch* або *Person* там, де раніше був іменник *Mann* та нейтрального словосполучення *alle Menschen* замість займенника *jedermann* [18].

Отже, проаналізувавши особливості процесу становлення гендерної рівності в німецькій мові, а саме стратегію фемінізації мови, однозначної відповіді на питання, чи правильний саме такий підхід до усунення гендерної асиметрії в мові, немає. Так, фемінізація німецької мови певною мірою урівноважила гендерну інтерпретацію чоловіків і жінок у мові, та попри це

сьогодні в німецькомовному соціумі активно дискутують на цю тему, в тому числі й активно критикуючи феміністські реформації в мові.

1.2. Впровадження гендерного паритету в українській мові

У ситуації фактичної полілінгвальності українського суспільства і явну тенденцію до українізації особливий інтерес викликають периферійні явища української мови (як, наприклад, фемінітиви) і думка носіїв мови про їх природність для української мови і необхідність їх вживання. Дискусії з питання мовних фактів часті на публічних майданчиках, а думки висловлюються діаметрально протилежні. Проте очевидний як інтерес до мовної рефлексії носіїв української мови, так і бажання формувати мовну культуру як з боку фахівців, так і з боку самих носіїв. Рефлексія з приводу мовного питання виявляється проявом певної ідеологічної позиції, в межах якої вживання фемінітивів стає виявом гендерночутливої мови, і все це пов'язується з рухом за рівноправність статей і боротьбу з дискримінацією.

Вивчення гендеру як соціокультурної складової статі в українському мовному та культурному просторі є сьогодні одним з найпопулярніших напрямків наукових досліджень, що активізувалися на межі XX-XXI століть у зв'язку з істотними трансформаціями, які відбулися в українському суспільстві з початку 90-х років минулого століття і суттєво змінили спосіб життя, спосіб мислення українців і вплинули на усвідомлення ними національної ідентичності. Природно, що гендерні дослідження, які зародилися в руслі зарубіжної феміністської лінгвістики, розвивалися спочатку в систем її координат й ідеологічних орієнтирів. Важливим фактором, що сприяв становленню гендерної лінгвістики в Україні, став інтенсивний розвиток нових напрямків в соціальних науках і активізація міждисциплінарних досліджень, які реалізуються як в контексті «традиційних» наукових парадигм, так і когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики,

що значною мірою визначило їх понятійно-термінологічний і методологічний апарат. Разом з тим сьогодні є всі підстави говорити про формування української національної гендерної лінгвістики, оскільки саме національна домінанта на початку ХХІ століття виявляється провідною в лінгвокультурній свідомості українців.

Філолог та дослідниця фемінітивів Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника М. Брукс у своїх працях зазначає, що насправді поява та становлення в українській мові фемінітивів були притаманні їй протягом усього історичного періоду [8].

Вже у першому церковнослов'янсько-українському друкованому словнику Л. Зизанія «Лексисі» були зафіксовані фемінітиви (1596 р.).

Творчість Т. Шевченка мала значний вплив на становлення та розвиток сучасної української літературної мови. Видатний український поет зробив величезний внесок у закладення її нових норм, а також у подальше її оновлення і вдосконалення. Слід зауважити, що Т. Шевченко часто використовував у своїх творах книжні та розмовні фемінітиви староукраїнської мови, наприклад:

- *царівна, гетьманиша, полковниця, дияконія, генеральша, попівна, гусарка, сотничка, титарівна, превосходителька, крамарівна, пряха, швачка, натуриця, артистка, ключниця, орандарка, шинкарка, перекупка, світилка* тощо [8].

Для словників української мови 1900-х–1930-х років була характерна значна кількість фемінітивів, які описували професійну діяльність жінок та їх стану належність. Так, у словнику Бориса Грінченка (1907–1909 рр.) можна знайти такі слова, як *дончиця* (донська козачка), *лікарка*, *комірниця* (квартирантка). У словнику Дмитра Яворницького (1920 р.) є такі фемінітиви: *домовласниця*, *колежанка*. У словнику А. Кримського (1924–1932 рр.) знаходимо слова *професорка*, *заступниця*, *викладачка* і навіть *державниця*, *заставниця* та *владниця* [8].

Сталінський режим став на заваді подальшому утвердженню фемінітивів

в українській мові. Тоталітарній системі не потрібне було мовне розмаїття, навпаки — радянська влада прагнула уніфікувати та усунути все, що могло б призвести до вільнодумства. У тоталітарному суспільстві мова була понівечена партійно-бюрократичними лексичними зворотами. Сама ідеологія могла змінювати суть слів, надаючи їм взагалі протилежного смислового значення або іншого емоційно-експресивного забарвлення [8].

У 1933 році нова Правописна комісія при Народному Комісаріаті затвердила нові мовні норми без жодних обговорень та наукових дискусій. Комісія скасувала використання літери г, повністю змінила правила написання слів іншомовного походження, внесла зміни в парадигми відмінюваних лексем, а також внесла велику кількість правок до правил української мови. Сталінська мовна реформа мала ще один наслідок: значна кількість фемінітивів української мови була усунена. Фемінітиви — це мовне явище, яке не стосується питань правопису, в його основі лексикологія і словотвір. Проте, у радянській постанові від 5 вересня 1933 року «Про Український правопис» зазначалося, що: «Правопис, ухвалений М. Скрипником 6-го вересня 1928 року, скеровував розвиток української мови на польську, чеську буржуазну культуру. Це ставило бар'єр між українською та російською мовою, гальмувало вивчення грамоти широкими трудящими масами» [8].

Буквально це означало одне: українську мову намагалися максимально наблизити до російської, для якої в ті часи процес активного творення фемінітивів був непритаманним. Він припинився у Росії ще наприкінці XIX століття. А отже, в 1933 році зник і в Радянській Україні. Правда, у західних регіонах України різноманітні фемінітиви (наприклад, *лявреатка*, *редакторка*, *пожертвувачка*, *геройка*, *патріотка*, *членкиня* і т.п.) продовжували активно використовуватися до 1939 року. Але після анексії її Радянським Союзом тут теж затверджуються сталінські мовні норми 1933 року [8].

Проте щоб однозначно стверджувати, що деякі фемінітиви збереглися тільки завдяки вживанню їх в західній частині України, потрібні докази і уточнення. Чи дійсно такі фемінітиви — це надбання української мови за часів

українізації, бо цілком можливо, що вони були утворені емігрантами і набули усталення в мові завдяки їм та прямого відношення до змін в українській мові під час українізації не мають [1].

Для чіткого аналізу процесу перебігу фемінізації за часів українізації потрібен добре систематизований словник фемінітивів української мови тих часів. Основою такого словника мають бути всі наявні словники, складені в той період. Беручи до уваги останні дослідження на цю тему, виникає багато питань про стан процесу фемінізації української мови того часу, зокрема про способи словотворення українських фемінітивів [1].

На думку А. Архангельської всі соціокультурні зміни в той час і, відповідно, поява нових фемінних назв однозначно мали бути зафіксовані у словниках ділової мови, укладання яких відбулося ще до часів першої деукраїнізації. Все це зумовлено тим, що для української мови характерна диференціація назв і найменувань за гендером, чого не скажеш про, наприклад, російську мову, і самі жінки в ті часи вели досить активне соціальне життя, будучи каталізатором таких змін. І хоча в українській мові є достатньо інструментів для позначення жіночої статі, в той період спостерігаємо дещо іншу тенденцію в появі словотвірних фемінітивів, яка більше нагадує фемінну мовотворчість. І, можливо, саме вона стала причиною того, що приблизно половина тогочасних фемінітивів не були залучені до реєстру словників, які були видані трохи пізніше [1].

Чи були ці дії спрямовані на дискримінацію української мови, чи це просто акт прояву здорового глузду з боку укладачів словників часів рядянщини і пострадянщини, які просто вважали недоцільним реєстр не зовсім вдалих, немілозвучних слів — питання відкрите. Чи варто вважати слова *метільничка, заграбачка, іспитувачка, видавачка, видавиця, протегованиця, виселениця, замовиця, накоштниця, держиця, повірниця, віртуозниця, бридуля, богохваля, песиголовиця, перекинйчиця, вивернениця, ворохобниця, моторуха, вошивця, вискакуля, злодіячка, легкодумка, дурословка, віщука, зітхачка* дійсно дискримінованими? [1]

Це ще раз доводить нам те, що процес фемінізації української мови в 20-30-ті роки важко назвати послідовним та усталеним явищем. Цей процес є достатньо складним і суперечливим для однозначного ствердження того, що було позитивним для української мови, а що могло спричинити негативні наслідки.

Після процесів деукраїнізації орієнтування української мови на використання найменувань чоловічого роду було незмінним, аж до часів незалежності України. Це не означає, що фемінітиви не використовувалися, вони були, але в незначній кількості. У радянських словниках біля деяких з них можна знайти позначки «розмовне» та «зневажливе». Тобто, мета вживання низки фемінітивів була абсолютно протилежною: не визнання і повага прав жінок, а в деякій мірі навпаки — глузування з них. Лише в діаспорі українці продовжували їх активно застосовувати як цілком нормальні форми слів. Адже там (зокрема, в середовищі близько двох мільйонів українців Північної Америки) впродовж усього XX століття продовжували користуватися мовними нормами 1920-х років [8].

Хоча фемінітиви і їх процес усталення в українській мові в діяхронічному вивченні можна схарактеризувати як неоднозначне та суперечливе явище, тенденція до їх вживання в українській мові остаточно не припинялася ніколи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

З огляду на всі фактори і передумови процесу фемінізації німецької та української мов, який був спричинений збільшенням зацікавленості суспільства до гендерних питань, можна зробити ряд висновків.

Новий жіночий рух за рівноправність жінок і чоловіків у всіх сферах життя призвів до прийняття Феміністичної мовної реформи в німецькомовних країнах. Німецька мова зазнала досить серйозної фемінізації, процес якої проходив в декілька етапів. Результат: кожне позначення особи за видом діяльності чи професії є у формах двох родів — чоловічого і жіночого. Однак ставлення до такої модифікації німецької мови неоднозначне і сьогодні ми маємо чимало дискусій на цю тему, оскільки чимало мовознавців вважають, що такий підхід тільки підсилює явище сексизму в мові.

Визначено, що процес фемінізації української мови є незавершеним і ще більш неоднозначним. Фемінітиви в українській мові існували ще з XVI ст., однак постійно зазнавали репресій. Водночас поява деяких фемінітивів навіть вже на початку XX століття викликає багато питань щодо доцільності їх офіційного реєстру в словниках, до них потрапила лише приблизно половина тодішніх фемінних найменувань.

Та вже під час процесу деукраїнізації і аж до часів незалежної України для українськомовного простору була характерна орієнтованість на вживання найменувань лише чоловічого роду. Фемінітиви не зникли безслідно з української мови, але їх частка була зовсім незначною.

РОЗДІЛ 2 СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ

2.1. Стратегія фемінізації мови: «за» і «проти»

Модернізація мови відбувається постійно, але не завжди безболісно. Сьогодні з'являється все більше досліджень у галузі гендерної лінгвістики. Досить часто в центрі уваги таких досліджень є саме фемінітиви, проте їх поширення і використання — досить спірне питання для сучасних науковців

Мова відповідає не лише за комунікацію між людьми, вона допомагає виражати світосприйняття людини. Більше того, мова — це не лише вираження свідомості. Мова може змінювати, підлаштовувати її відповідно до своїх форм. Поширеним є філософське твердження про те, що світ не відкривається нам сам по собі. Між світом, яким він є, і людиною стоїть опис світу, який формується за допомогою слів. Тож повнота нашого усвідомлення, а також його максимальна наближеність до реальності залежить від того, наскільки точною, багатою та розмаїтою буде наша мова [8].

Фемінітиви — це один з викликів сучасності в українській мові. Фемінітиви — це слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду. Донедавна нормативним було застосування до всіх людей, незалежно від гендеру, слів чи або найменувань чоловічого роду. Після прийняття нового правопису української мови вживання фемінітивів стало унормованим. Але в офіційних документах та словниках зустрічаємо їх рідко. Досить поширеним є твердження, що більшість фемінітивів не властиві для української мови. Особливо це стосується тих фемінітивів, які позначають професійну діяльність жінки: вони схожі скоріше на неологізми або навіть запозичення, які зовсім «не звучать». Це не дивно, адже все нове сприймається не одразу. Але мова — це живий конструкт, який, внаслідок своєї реакції на сучасні суспільні виклики, постійно розвивається та змінюється [8].

Що ж стосується статусу фемінітивів в українській мові — ситуація

досить неоднозначна. Це зумовлено тим, що активний процес фемінізації української мови розпочався відносно нещодавно.

В результаті активного розвитку процесів фемінізації української мови сьогодні ми маємо значну кількість нових найменувань жінки, наприклад: *консулка, багатоборка, можновладця, оскажниця, одержимця, велетка, олігархиня, синоптикиня, фтізіятриня* тощо [2].

Результатом фемінінного «відродження» в сучасній Україні стало активне утворення фемінітивів всупереч стримуючим мовними чинниками, а іноді і здоровому глузду:

- *філологиня, політичка, філософеса, теоретикиня, педагожка, соціоложка, редактриса, віступантка, авторкиня, канцлериня, істориня, творкиня, роботодавиця* [2].

В наш час процес фемінізації мови характеризується своєю ліберальністю, тому носії мови абсолютно вільні у виборі нових найменувань і слів наприклад:

- жінка-міністр: міністр vs. *міністра, міністерка, міністриня, міністреса, міністерша*;
- жінка-політик: політик vs. *політична, політикиня, політикеса?*;
жінка-політолог: політолог vs. *політоложка, політологша, політологиня*;
- жінка-вчитель: учителька vs. *учительша, учителькиня, учительця*;
- жінка-професор: професор vs. *професорка, професориня, професориця, професореса, професориса, професорша, професориха* [4].

На думку А. Архангельської, в цьому процесі «демократичного загальнонародного вибору між -тичками, -ложками та -телицями» мовознавці не повинні бути осторонь, але й давати оцінку та мати вплив на результати такого вибору [3]. Тому що в процесі активного утворення таких фемінітивів як *списконоша, поетичка, політологеса, політологша, правдописка, прозаїкиня, прозаїчка, прозаїця, керівниця, керівничка* тощо, ми часто

забуваємо про результат таких модифікацій і отримуємо зовсім немилозвучне, незграбне слово, яке складно уявити в повсякденній лексиці пересічного українця [1].

На сьогоднішній день є дійсно дуже багато праць, які присвячені аналізу таких словотвірних фемінітивів відповідно до різних критеріїв. Проте визначити, який фемінітив узгоджується з системою милозвучної української мови та відповідає естетичним критеріям — завдання непросте. Більше того, доцільність значної кількості нових фемінітивів залишається поза увагою сучасних мовознавців, оскільки не варто ототожнювати їх з "мовною поліцією". Але з іншого боку їх завдання — об'єктивно оцінити фемінні модифікації, які з'являються в мові, передбачати наслідки таких процесів та чітко і доступно, в межах своєї компетенції, пояснювати суспільству, який з новоутворених фемінітивів відповідає всім критеріям і вимогам української мови, зберігаючи при цьому мовну традицію [1].

У сучасному українському мовному просторі спостерігаємо потужне посилення тенденції (як «наукового», так і «наївного» характеру) до «відштовхування» від російської мови, заклик «ламати традицію», що характеризує не стільки полюс української мови, скільки стан суспільної свідомості в його прагненні до збереження національної ідентичності. Абсолютизація цієї тенденції активізувала процеси, спрямовані на дерусифікацію і націоналізацію української мови з неминучим суб'єктивізмом в оцінках «свого» і «чужого».

Українська лінгвістка Олена Синчак наводить наступні п'ять основних причин використання іменників жіночого роду:

1. мова кодує соціальні схеми;
2. використання граматично іменників чоловічого роду для позначення жінок суперечить морфологічним та синтаксичним нормам української мови;
3. вилучення слів жіночого роду з офіційної комунікації з повсякденним приватним мовленням занижує активну соціальну роль жінок;

4. чоловічий рід не завжди буває функціонально еквівалентним;
5. обираючи між чоловічою та жіночою формами ми орієнтуємо свою мову або на північний схід (це, очевидно, мається на увазі Росія), або на центральну Європу [12].

Інша українська лінгвістка Олена Малахова вказує на три основні фактори, що сприяють більш активному використанню іменників жіночого роду в українській мові сьогодні. Ними є:

1. громадянський рух за права жінок все частіше вимагає від жінок бути більш помітними в соціальних процесах;
2. жіночі слова служать маркерами або інструментами, що дозволяють ораторам, свідомо чи підсвідомо, дистанціюватися від російськомовного тоталітарного дискурсу;
3. іменники жіночого роду набагато точніше пояснюють значення, «називаючи речі своїми іменами», вони вказують на роль, яку жінка відіграє в суспільстві, її становище в соціальній ієрархії, демонструють, що жінки є важливими в Україні. [11].

Тому варто зауважити, що різноманітні суспільні процеси проявляють себе зокрема і через мову. Мовний андроцентризм досить помітний завдяки лексичним лакунам, коли для позначення значної кількості престижних професій немає відповідних назв жіночого роду. Хоча від більшості назв професій можна утворити форми обох родів, саме вживання фемінітивів, які позначають такі професії, в Україні зовсім нещодавно стало унормованим. Наприклад, такі фемінітиви, як *хірургиня, адвокатка, депутатка, прем'єрка, президентка*. А от *акушерка, вчителька* — це фемінітиви, які завжди були в українській мові. Однак назви деяких професій низької кваліфікації мають лише форму жіночого роду: *домогосподарка, покоївка, манікюрниця* [8].

У 2018 році відбувалися активні дискусії щодо прийняття нового правопису. Він мав повернути українську мову в деяких аспектах до норм 1928 року. Також, від правописної комісії вимагали рекомендацій до використання фемінітивів для позначення професійної діяльності жінок не

лише в розмовній мові, а й унормувати їх використання у науковому, офіційно-діловому, публіцистичному та художньому стилях [8].

За результатами досліджень В. Літвінової Великий тлумачний словник сучасної української мови налічує в собі 4540 назв осіб чоловічої і жіночої статі, 34,1 % з яких (1548, тобто 774 пари) — з однаковим лексичним значенням і можуть використовуватися в однаковому контексті (*студент/студентка, аспірант/аспірантка, експерт/експертка*).

Фемінітиви утворюються не тільки в разі відсутності у чоловічого найменування жіночої пари. Спостерігається неконтрольоване розширення дериваційних рядів найменувань, які вже зафіксовані словниками. Активно повертаються в сучасне слововживання фемінітиви з мови української діаспори (*членкиня, продавчиня, прес-секретарка*). Вплив «моди» на вживання подібних засобів мовної ідентифікації жінки призводить до активного їх функціонування не тільки в мові сучасних мас-медіа, а й у мові освіченої частини українського мовного співтовариства (вчених, політиків, журналістів, викладачів), відбувається потужний прагматико-стильовий (семантичні, прагматичні нашарування, стильові невідповідності новоутворених фемінітивів і вихідних для них чоловічих найменувань не беруться до уваги) і стилістичний зсув, новостворені фемінітиви масово проникають в науковий, офіційно-діловий стилі.

25 серпня 2020 року за ініціативою Міністерства розвитку економіки був підписаний наказ «Про затвердження зміни №9 до національного класифікатора», який дозволяє за бажанням використовувати фемінітиви в назвах професій в офіційній документації. Тож тепер маємо можливість спостерігати процес усталення назв професій жіночого роду в українській мові.

Проте яку ситуацію ми бачимо на практиці? Перше, на що слід звернути увагу в функціонуванні фемінітивів української мови, так це на відчутну стилістичну диференціацію: в розмовному стилі словотвірна фемінізація професіоналізмів не тільки допускається, а й є майже обов'язковою й завжди

очікуваною. В сучасній мовній практиці як паралельні співіснують назви *завідувач і завідувачка, методист і методистка*, однак в більшості випадків назви жіночого роду використовуються лише у розмовній мові, тоді як перелік посад засвідчує форми іменників чоловічого роду як вихідні, вони є стилістично нейтральними [6].

Враховуючи професію людини, ми одночасно намагаємося повідомити, чоловік це чи жінка (*лікарка* прийшла, *лекторка* читає). Тому в усному мовленні позначення жіночих професій іменниками чоловічого роду спостерігається дуже рідко (*акушер, продавець, лаборант, кондуктор*). Набагато популярнішими є такі іменники жіночого роду як *лікарка, секретарка, екзаменаторка, лекторка, ревізорка, касирка*. Однак для позначення професій, які донедавна вважалися традиційно «чоловічими», здебільшого використовують іменники чоловічого роду, наприклад: *муляр, маляр, шофер* тощо, хоч таким видом діяльності займаються і жінки також.

У художньому і публіцистичному стилях досить повно представлені іменники жіночого роду, утворені за допомогою суфіксів *-к(а), -иц(я)* [7].

У науковому й офіційно-діловому стилях іменники жіночого роду на позначення професій вживаються рідко. У властивих їм мовних штампах спостерігаємо стійку традицію використання іменників чоловічого роду [7].

При цьому ставлення до такого національного жіночого «відродження» в лінгвокультурному колективі українців і в академічній спільноті сьогодні далеко від однозначного: воно різне до протилежного.

Комплексне анкетне опитування А. М. Архангельської, (професорка кафедри славістики Університету Палацького в Оломоуці (Чеська Республіка)), котра в серії статей в журналі «Мовознавство» дослідила історію і сучасний стан словотвірної фемінізації в українській мові, дає змогу орієнтуватися на сучасні об'єктивні дані ставлення до стратегій фемінізації та нейтралізації української освіченої молоді. Дані перевертають уявлення про громадську думку:

«Загалом із 676 опитаних 95 жінок (18 %) та 17 чоловіків (12 %)

вважають, що у жінки повинно бути спеціальне фемінізоване найменування, 409 жінок (76 %) та 111 чоловіків (80,5 %) вважають, що в цьому немає жодної потреби, «не визначилися» — 34 (6 %) і 10 (7,5 %) респондентів відповідно.

Таким чином, загалом позитивно оцінюють уживання неоефемінітивів у сучасному мовленні 30 % жінок і 29 % чоловіків, загалом негативно — 58 % жінок і 62 % чоловіків. Таких, що не визначилися зі ставленням, серед жінок — 63 особи (12 %), серед чоловіків — 11 (8 %).

У цілому серед усіх опитаних жінок вживають неоефемінітиви у своєму мовленні 114 осіб (21 %), не вживають 424 особи (79 %), 18 з усіх опитаних чоловіків (21 %) уживають такі одиниці у своєму мовленні, 79 % (110 осіб) не вживають.

Загалом 50 серед усіх опитаних жінок (9 %) і 17 серед чоловіків (12 %) вважають, що такі назви підвищують статус жінки; 160 жінок (30 %) і 41 чоловік (30 %) — понижують її; 328 жінок (61 %) та 80 чоловіків (58 %) — такі назви жодним чином не впливають на суспільний статус жінки. Остання думка виразно переважає, проте державні службовці (26 серед 36 опитаних жінок, 72 %) вважають такі назви принизливими для жінки [2].»

Чи свідчить це про необхідність нейтралізації мови? До чого призводить унормування фемінітивів? На ці питання є безліч відповідей та роздумів. Безперечно, нам необхідно вирівняти мову. Але яким чином і коли саме — вирішувати повинні не мовознавці, а суспільство, і очевидно, це завдання не для одного покоління.

Ставлення до вживаних феміністками модифікацій німецької мови також далеко не однозначне. На думку деяких вчених, мовна реформа сприяє поживленню культури мови [22], але тягне за собою ряд спірних питань.

Якщо переглянути рекламні оголошення в будь-якій німецькій газеті, то відразу кинеться в очі той факт, наскільки ретельно дотримується в формулюваннях пропорційність по відношенню до різних статей:

- *«Ein Abteilungsleiter / eine Abteilungsleiterin, der bzw. die folgende Voraussetzungen erfüllen sollte ... »*

- «Eine / ein SprachtherapeutIn»

Як ще один приклад можна розглянути протокол департаменту охорони здоров'я, в якому особливо обережно поводяться з модною нині «жіночою» темою в мові:

- «Bereits die mildeste und häufigste Form der Trennung einer 'Rolle des Verantwortungstragens' (Arzt / Ärztin) von einer 'Rolle des sich-Anvertrauens und sich-Unterordnens' (Patient / in) reduziert die Eigenverantwortlichkeit, mit der der / die Patient / in Entscheidungen in Bezug auf seine / ihre Gesundheit trifft. Damit wird der / die 'beratende Arzt / Ärztin' zum / zur 'entscheidenden Arzt / Ärztin'. In bestimmten Situationen haben Patient / in und Arzt / Ärztin natürlich keine andere Wahl (zum Beispiel bei einer Notfallbehandlung eines Bewusstlosen)» [10].

Читання такого документа навряд чи принесе задоволення, але що робити, якщо такі вимоги сучасного суспільства [10].

Разом з тим, історичний поділ Німеччини на Східну і Західну вплинув на загальний лексичний склад німецької мови. Територіальне розмежування та ізоляція німецького народу спричинили словникові зміни, що стали об'єктом пильної уваги сучасних германістів. У 2000 році видавництво «de Gruyter» випустило словник Біргіт Вольф «Sprache in der DDR: ein Wörterbuch» [27], що зібрав лексеми, характерні для жителів НДР, але не завжди зрозумілі для німців Західної Німеччини (також словники Kinne M., Stube-Edelmann B. [23], Biskupek M. [15]). Західноєвропейський феміністський вплив поступово наклав відбиток на мову колишньої НДР, на території якої все частіше використовується також нове написання професій з великою -I-, наприклад, в слові: *TeilnehmerInnen* [27].

Опитування західно- та східнонімецьких школярів 15-и років показало, що перші більш схильні до свідомого вживання фемінізованих мовних форм. Прикладом тому служить визнання єдиною прийнятною формою звернення *Frau* (незалежно від сімейного стану людини), в той час як форма *Fräulein*

продовжує вживатися по відношенню до молодих незаміжніх жінок у Східній Німеччині. Крім того, східнонімецькі стереотипи, пов'язані з поняттям «домогосподарка», на відміну від західнонімецьких, в основному мають позитивну конотацію [27].

У спеціальних словниках, наприклад, де зібрані сучасні молодіжні жаргонізми, привертає увагу велика кількість слів, які використовуються для позначення і характеристики однолітків – дівчат і юнаків. У словнику Г. Кюппера перераховано, наприклад, більше 370 слів, що позначають *Mädchen*. Це слова, які вживають молоді люди невимушено, любовно, глушливо або цинічно в своєму колі. Слів зі значенням *Junge* приблизно в 4 рази менше [27]. У лексиці Г. Еман ми також знаходимо поділ слів зі значенням *Frau* в залежності від статусу жінки, в які входить значно більше лексем, ніж в групи слів зі значенням *Mann*.

Фемінізація лексичних змін сучасної німецької мови простежується в численних метафоричних переосмисленнях. Метафоричні перенесення з предмета на людину, а також з тварини/комахи на людину демонструють такі слова, які називають дівчину або жінку з позиції оцінки її краси [23].

Зараз для Німеччини характерне чітке дотримання феміністських правил вживання мови. Однак деякі сучасні дослідники вважають фемінізацію мови тимчасовим явищем, більше того, вони стверджують, що стратегія фемінізації – це не зовсім правильний підхід на шляху до забезпечення гендерної рівності в мові.

Чомусь у всіх цих фемінізаційних процесах мало хто прислухається до виправдань і пояснень лінгвістів, хоча таких пояснень на сьогодні ми маємо досить багато. Фахівці в області німецької мови вже не раз звертали увагу громадськості на такий простий, з точки зору здорового глузду, факт як існування 3 граматичних родів (чоловічого, жіночого та середнього) і всього 2 біологічних. На думку мовознавців, саме тут і криється фундаментальна лінгвістична омана. Не можна ототожнювати рід граматичний і рід біологічний – це абсолютно різні речі [10].

Перш за все, захисниці прав жінок (феміністки) ображаються на нібито "чоловічі" позначення і заперечують, що вони також мають на увазі їх. Для того, щоб мати можливість оцінити, чи справді загальний чоловічий рід розуміється як позначення біологічно чоловічої особи, давайте спочатку розглянемо граматично «чоловіче» слово *Lehrer* у наступних шести реченнях; він використовується один раз з неозначеним артиклем (a), три рази з означеним артиклем (des, der, der), один раз у множині (тут без артикля) і один раз поєднаний у складі:

- a) *Ein Lehrer muß mit Schülern aller Altersstufen umgehen können.*
- b) *Der Beruf des Lehrers findet immer weniger Anerkennung.*
- c) *Der Lehrer verließ das Klassenzimmer als letzter.*
- d) *Der Lehrer hat das Klassenzimmer immer als letzter zu verlassen.*
- e) *Lehrer und Schüler sind in diesem Gremium zu je 50% vertreten.*
- f) *Im Lehrerzimmer darf nicht geraucht werden [16].*

На запитання, яке з цих шести речень означає вчителів обох статей, а яке означає лише чоловіків, майже всі відповідають, що лише третє речення означає чоловіка, решта п'ять чоловіків і жінок. Шукаючи причину такого почуття мови, вражає одне: лише третє речення стосується конкретного вчителя-чоловіка (якого можна назвати іменем), тоді як інші посилаються на вчителя як такого («загального») – і, отже, на всіх вчителів [16].

Лінгвістичний фемінізм часто протистоїть узагальнюючому чоловічому з аргументом, що психолінгвістичні дослідження (наприклад, шляхом заповнення пустого місця для визначення доповнень до речень, пов'язаних із статтю) у Німеччині та в англосаксонському світі показали, що ця лінгвістична конвенція не трактується загально чи гендерно нейтрально, а специфічною для статі на користь біологічно чоловічої статі. Завдяки такому упередженню на користь чоловічого роду жінки будуть "меншою мірою задіяні" у випадку граматично названих чоловічих посад, ніж якби були згадані обидві граматичні статі. Але чи справді саме така диференціація за родом відповідає за відсутність довіри та дискримінації?

Якщо загальний чоловічий рід мав тенденцію перешкоджати або дискримінувати жінок, то, навпаки, гендерно нейтральне формулювання автоматично застосовувалося б до обох статей однаково. Насправді це не так: наприклад звинувачення "*Die Menschheit richtet sich selbst zugrunde!*" все ще справедливо впливає на чоловічу, а не тільки на жіночу частину людства, і навіть якщо, наприклад, у випадку нещасного випадку чи злочину, хтось кричить "*Die Feuerwehr ist alarmiert!*" або "*Die Polizei kommt gleich!*" (обидва іменники мають жіночий граматичний рід), більшість людей все ще думають про пожежників чоловічої статі чи працівників поліції. Однак це пов'язано не з мовною, а швидше соціальною умовою: протягом століть співробітники цих організацій були чоловіками. Тож не дискримінаційні узагальнені найменування чоловічого роду ставлять жінок у невідгідне становище, а (логічно необґрунтовані) соціальні традиції. Вирішення цієї проблеми полягає не в тоталітарній мовній диктатурі, а в послідовному рівному ставленні та сприянні жінкам, в тому числі шляхом юридичного примусу [16].

Якби критика загального чоловічого найменування була виправданою, цілком логічно було б критикувати відсутність расового нейтралітету: той, хто як менеджер з персоналу в Німеччині шукає «*Mitarbeiter*», як правило, все ще здивований, коли йому представляє себе чорношкірий африканець чи китаєць. Класична реклама роботи також означає, що іноземці "*in geringerem Maße gedanklich einbezogen*". Чи повинна реклама в цьому випадку також чітко стосуватися "міграційного фону", сексуальної орієнтації тощо?

Суфікс загального жіночого роду – це вигадка фемінізму мови, кожен чоловік і кожна жінка розуміє під поняттям «*Lehrerin*» виключно біологічну жінку [16].

Неважко зрозуміти, що природну стать (стать) не можна ототожнювати з граматичною (гендер): *der Mann* є чоловіком, а *die Frau* – жінкою, але *die Waise* (сирота), *die Geisel* (заручник) і *die Person* (особа) не обов'язково жінки. Тож *Sexus* та *Genus* не збігаються. Це також можна легко виправдати з точки зору теорії мови: існує (якщо дозволено виключати інтерсексуальні

ідентичності) дві природні або біологічні статі: жіноча та чоловіча. Натомість німецька мова має три граматичні роди: чоловічий, жіночий та середній; але англійська мова – крім займенників – не має роду, у французів знову є два зі статтями *le* та *la*. Якщо природа в принципі породила дві природні статі, але мови світу мають різні граматичні роди, то стать і рід не можуть відповідати один одному. Рівняння чоловічої статі з "чоловічим" родом засноване на помилці, згідно з якою чоловічий, жіночий та середній рід мають щось спільне з мужністю, жіночністю та безстатевістю [16].

Граматичний рід (Genus) вживається в німецькій мові безвідносно до роду біологічного:

- *der Mensch, der Gast, der Flüchtling – die Person, die Persönlichkeit, die Waise – das Kind, das Individuum, das Geschwister.*

Всі ці слова можуть бути (з точки зору розрізнення статей) як про чоловіків, так і про жінок. Так, наприклад, всі слова, утворені від дієслів за допомогою суфікса *-er* незважаючи на свою приналежність до чоловічого (граматичному) роду, зовсім не означають осіб саме (або тільки) чоловічої статі: чоловік, який читає, - *ein Leser*, який співає, - *ein Sänger*, який працює, - *ein Arbeiter*, але кожен з них може бути як чоловіком, так і жінкою [10].

Особливо показовим у цьому плані виглядає слово *das Geschwister*: з точки зору граматики – це середній рід, судячи з основи слова – жіночий, а за значенням воно відноситься і до чоловічого, і до жіночого («брат і сестра»). Ось чому абсолютно безглуздо замінювати це слово виразом «*Geschwister und Gebrüder*» [16].

Звідси походить і друга лінгвістична омана – нібито мова дискримінує права жінок. Це не так, більше того, найчастіше в німецькій мові надається перевага саме жіночому роду: багато слів чоловічого роду позначають зовсім не чоловіка – так, *der Fussgänger* може бути і чоловіком, і жінкою, а якщо в цьому випадку слововживання мова йде саме про чоловіка, то таке значення має бути виражене додатковими засобами. У випадку ж з жіночим родом мова поводиться гранично однозначно: з одного боку, змінюється артикль (*der* на

die), з іншого – додається специфічне закінчення жіночого роду *-in*.

Фемінізація всіх сфер життя (в тому числі і мови) – це природний сучасний процес, характерний не тільки для Німеччини, але і для всього цивілізованого світу. І зовсім непогано, що все частіше використовуються такі слова, як *Kranführerin*, *Busfahrerinnen*, *Polizistin*, *Soldatinnen*; німці вже давно звикли, що поряд з *Geschäftsmann* і *Kaufmann* існують *Geschäftsfrau* і *Kauffrau*, а останнім часом і *Fachfrau* [10].

Однак звернення типу «*Liebe Mitglieder und Mitgliederinnen*» можуть виглядати досить безглуздо, тому що проста мовна логіка підказує нам, що не можна утворити форми жіночого роду від іменника середнього роду.

А ось ще приклади нестримної і тому абсурдної «фемінізації» німецької мови (з сучасної німецькомовної преси):

- *Göttin sei Dank*;
- *Frauschaft* (замість *Mannschaft*);
- *Schwesternschaft* (замість *Bruderschaft*);
- *Ich habe einen Bärinnenhunger*;
- *Wir werden uns vertöcktern* (замість *versöhnen*);
- *Wünscherinnen und Wünscher*;
- *Menschin*;
- «*Der Kantonstierarzt beziehungsweise die Kantonstierärztin oder der beziehungsweise die an seiner beziehungsweise ihrer Stelle eingesetzte Tierarzt beziehungsweise Tierärztin leitet in fachlicher Hinsicht die Tätigkeit der Fleischinspektoren beziehungsweise Fleischinspektorinnen und Fleischkontrolleure beziehungsweise Fleischkontrolleurinnen*» [10].

Використання таких займенників, як *man* і *jedermann* феміністками не вітається, оскільки їх склад містить, на їхню думку, вказівку на чоловічу стать. У свою чергу, придумані феміністками займенники *frau* і *jedefrau* не прижилися в мові [13].

Подвійне позначення осіб чоловічої і жіночої статі відповідно до їх виду

діяльності поступово призводить до того, що чоловічий рід втрачає свою маркованість і перестає нести функцію узагальнення. Разом з тим все те, що містить в собі будь-які ознаки чоловічого роду, відтепер буде розглядатися як виключно притаманне чоловічій статі, все жіноче — виключно жіночої статі. Тому сексизм, боротьба з яким є головною метою феміністок, не зникне з мови, як вважає А. Брюльмаєр, а посилено впроваджується в неї [17]. Реформа мови торкнеться й іменників середнього роду, в результаті чого ряд понять таких, як *das Kind*, *das Mädchen*, *das Weib* і *das Individuum*, а також слова, що мають зменшено пестливу форму, *das Knablein*, *das tapfere Schneiderlein*, перейдуть в розряд позначення біологічно безстатевих істот.

З точки зору Л. Синельникової, більш серйозна небезпека дискримінації криється в «мовному унісексі», що представляє собою вживання представниками обох статей одних і тих же жаргонних слів, знецінення лексики, однакову інтонацію. [13].

Незважаючи на критику з боку представників традиційної лінгвістики, феміністська лінгвістика досягла значних результатів у реформуванні мови і вплив на мовну політику держави. Гендерно коректні мовні форми сьогодні стали все ширше використовуватися в різних сферах суспільного життя, в першу чергу в адміністративно правовій сфері, в ЗМІ, в системі освіти. В результаті дій феміністок у мові з'явилися нові слова, особа позначається згідно її статі. Успішній фемінізації німецької мови сприяла наявність в її системі граматичної категорії роду, універсального суфікса *-in*, а також гендерно нейтральних словоформ, що не викликають асоціацій зі статтю особи [13].

Безперечно, фемінітиви відіграють важливу роль в забезпеченні гендерної рівності. Фемінізація мови є початковим процесом репрезентації гендерного паритету німецької та української мов. Та чи дійсно процес фемінізації гарантує інклюзивність мови? Як бути, коли постає проблема мовної інтерпретації представників третьої статі?

Саме гендерно нейтральні словоформи викликають у сучасному

німецькомовному просторі багато дискусій. Чимало вчених наполягають саме на необхідності нейтралізації мови.

2.2. Нейтралізація мови як альтернативний спосіб усунення лінгвістичного сексизму

Впровадити гендерно паритетну мову можна за допомогою двох стратегій. Мається на увазі стратегія *фемінізації*, або стратегія *нейтралізації*. Їх приклади можна побачити в мовній політиці англійської та німецької мов. Граматична категорія роду для англійської мови не властива, тому тут бачимо яскравий приклад нейтралізації (spokesperson). Німецька мова пережила процес серйозної фемінізації (*Frau Kanzlerin, Kolleginnen und Kollegen, Laboranten und Laborantinnen*). Отже, можна зробити висновок, що вибір стратегії може бути залежним від граматичної структури мови, зокрема, наявності чи відсутності в ній роду [21]. Окрім інших мовних факторів (словозміни, семантичної асиметрії між «жіночими» та «чоловічими» найменуваннями), важливу роль відіграють також позамовні чинники, серед яких можна назвати такі:

1) прийняті у відповідній мовній спільноті взаємини між статями (опір проти жіночої першості в мові обумовлюється радше низьким статусом жінки, аніж власне структурними особливостями мови);

2) стан жіночого руху (вищий рівень критики патріархату сприятиме глибшому розумінню мовного сексизму і відповідно стимулюватиме ефективні дебати на користь антисексистських ініціатив) [21].

З одного боку, в основі сучасної мовної ідеології, що нас цікавить, закладена відома гіпотеза про те, що для кожної мови характерна власна структура мовних категорій, яка, по суті, і є тим інструментом визначення нашого мислення і сприйняття реального світу. А отже, саме від мовних категорій залежить ставлення людини до простору, часу, ситуацій, умов,

цінностей і, звичайно, до гендера. Таким чином, мова — це цілком придатний інструмент для зміни соціальної дійсності. І тому сама можливість зміни чи навіть підтримки бажаних змін у соціокультурному просторі за допомогою мовних засобів є дуже перспективною і цим не варто нехтувати [6].

Порівняльні дослідження сотень мов світу з увагою до граматичного роду незаперечно засвідчили існування майже у всіх мовах більшої або меншої гендерної асиметрії в бік чоловіків, що проявляється на всіх рівнях мовної системи. Виходить, відхиливши в сторону всі можливі зв'язки й відмінності між родом, гендером і статтю, саме мовні категорії створюють андроцентричні картини світу, де жінка постає «другою», «іншою», «гіршою», або ж узагалі стає «невидимою». Це означає, що в сучасному світі існує нагальна потреба у виправленні мовної несправедливості, щоб нівелювати усталені бар'єри між статями [6].

Варіант нейтралізації мови, на думку сучасних мовознавців, може вирішити цю проблему. В цьому випадку йдеться про використання мовних моделей, які замінюють гендерно-марковані форми на гендерно-нейтральні, розглянемо приклади таких моделей німецькою мовою з перекладом українською:

- гендерно-нейтральні позначення осіб: *der Mensch*/людина, *die Person*/особа;

- гендерно-нейтральні слова і компоненти:

- а) в однині: *-mitglied*, *-person*, *-kraft*, наприклад, *Ratsmitglied* (в цьому випадку нейтралізувати український варіант перекладу складно, оскільки «*Mitglied*» перекладається як «член/членкиня/учасник/учасниця», тому для доцільності перекладу потрібно враховувати контекст; якщо стать особи невідома, то доцільним буде варіант перекладу «член ради» (послугуючись узагальнюючою функцією іменника чоловічого роду), *Versuchsperson*/особа, яка бере участь у випробуванні, *Nachwuchsführungskraft* (тут також виникають труднощі, в перекладі маємо варіанти молодший керівник/молодша керівниця);

б) у множині: *-leute, -personen, -kräfte, -personal*, наприклад, *Staatsleute, Wahlleute, Fachkräfte, Lehrpersonen, Pflegepersonal* / державні діячі, виборці, професіонали, викладачі, медперсонал;

- субстантивовані прикметники і дієприкметники у множині: *Reisende, Angestellte, Studierende, Auszubildende, Arbeitssuchende* / мандрівники, працівники, студенти, слухачі, шукачі роботи [24];

- використання для найменування групи людей метонімічних перенесень значення на функції, установи (*das Institut*) або приналежність до якого-небудь колективу (*das Personal/персонал*). Кращими є, однак, позначення осіб, а не метонімія [13];

- предметні позначення для найменування осіб чоловічої і жіночої статі: *Professor/Professorin = Professur / професор/професорка = профессура* [13];

- використання безособових, заперечних, неозначених, вказівних займенників, неозначеного особового займенника *man*, що дозволяють називати особу, не вказуючи стать: *wer, jemand, niemand, man, alle, einige, manche, diejenigen*. Використання займенників для створення гендерно нейтрального висловлювання призводить до низки труднощів. Деякі займенники мають граматичний рід і висловлювання з їх використанням стають гендерно-маркованими: *Wird jemand durch die öffentliche Gewalt in seinen Rechten verletzt, so steht ihm der Rechtsweg offen*. Заміна ж однини на множину не завжди є доречною або можливою [13].

Тому, враховуючи проведені дослідження, можна сказати, що спосіб нейтралізації є повноправним альтернативним способом забезпечення гендерної рівності в мові.

Оскільки в німецькомовному просторі процес фемінізації критикується з боку чималої кількості дослідників, в німецькій мові тенденція до нейтралізації чітко простежується: з'являються та стають популярними нові слова і словосполучення, які не відображають гендерної належності людини. Для української мови процес нейтралізації не набув такого поширення. Більше

того, в процесі перекладу гендерно нейтральної лексики з німецької українською виникають труднощі: деякі лексеми не мають гендерно нейтральних відповідників в українській мові.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Враховуючи всю неоднозначність та суперечливість проблеми забезпечення гендерної рівності у відповідності до стратегії фемінізації чи стратегії нейтралізації в німецькій і українській мовах, можна зробити такі висновки.

Власне вибір стратегії запровадження гендерного паритету в мові дуже залежить від граматичної будови мови. Оскільки українська і німецька є гендерними мовами, то вони чітко репрезентують «чоловіче» та «жіноче».

Встановлено, що процес фемінізації в деякій мірі неоднозначно впливає на розвиток гендерної рівності в мові. Підтвердженням цього слугують роботи сучасних науковців, думки яких розділилися: з одного боку фемінізація допомагає жінкам чітко репрезентувати свої права, а також свою роль у суспільстві за допомогою мовних засобів, однак з іншого боку, це може призвести до протилежного, а саме ще більшого підсилення сексизму в мові, тому що з упровадженням феміністських реформувань мови подвійне позначення осіб чоловічої та жіночої статі відповідно до їх виду діяльності поступово призводить до того, що чоловічий рід втрачає свою маркованість і перестає нести функцію узагальнення.

Та незважаючи на це, феміністська реформа вплинула на розвиток мови, і саме завдяки їй репрезентація чоловіків і жінок у мові має паритетний характер. Для України цей процес тільки починає свій активний розвиток, на відміну від Німеччини, де науковці активно дискутують на тему доцільності фемінізації мови та необхідності її нейтралізації.

РОЗДІЛ 3 ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВА ЛЕКСИКА В ПЕРЕКЛАДІ

3.1. Особливості утворення українськомовних фемінітивів

Для виконання доцільного перекладу німецькомовних фемінітивів українською, необхідно розібратися, яким чином утворюються українські фемінітиви.

В структурі української мови є чимало суфіксів, за допомогою яких можна утворити фемінітиви. Загалом їх понад 13, але на сьогодні найпродуктивнішими суфіксами, що утворюють фемінітиви, є -к-, -иц-, -ин- та -ес-.

Способи творення фемінітивів:

- суфікс -К-, який є найуніверсальнішим, оскільки з його допомогою утворено більшість нових фемінітивів (*доцент* → *доцентка*, *депутат* → *депутатка*, *прем'єр* → *прем'єрка*);
- суфікс -ИЦ-, що додається до чоловічої основи, яка закінчується на -(н)ик, -ець (*засновник* → *засновниця*, *підприємець* → *підприємниця*, *переможець* → *переможниця*);
- суфікс -ЕС- додається до основи слова іншомовного походження (*барон* → *баронеса*, *критик* → *критикеса*), хоча він є найменш вживаним з усіх (навіть *поетка* витісняє *поетесу*, *акторка* – *актрису*);
- зростає продуктивність суфікса -ИН-. Раніше використовувався лише в кількох словах (*княгиня*, *графиня*, *кравчиня*, *майстриня*, *мисткиня*), а тепер додається і до основ із закінченням -ець (*виборець* → *виборчиня*, *фахівець* → *фахівчиня*). І до основ на приголосний, які тривалий час вважались як такі, що не піддаються фемінізації (*шеф* → *шефиня*, *член* → *членкиня*, *ворог* → *ворогиня*, *філолог* → *філологиня*, *фотограф* → *фотографиня*) [9].

Загалом, в процесі утворення фемінітивів, слід керуватися таким простим правилом:

- якщо можна утворити слово за допомогою суфікса -К-, то утворюємо;
- якщо з -К- не вдається (наприклад, фахівець, ворог, службовець), тоді утворюємо за допомогою суфіксів -ИН- (фахівчиня, ворогиня) чи -ИЦ- (службовиця) [5].

Та щоб не помилитися в утворенні фемінітива, перше, що слід зробити — це перевірити його наявність у словнику. Часто трапляється, коли люди вважають, що утворюють нові слова, хоча насправді вони давно існують і зафіксовані у словнику.

Представлений суфіксальний спосіб творення фемінітивів не має жодних меж, він є поширеним у повсякденному мовленні, за винятком окремих слів, в яких відповідний суфікс може змінити лексичне значення слова, наприклад: *секретар* — *секретарка*, *друкар* — *друкарка* та деякі інші. Слово *секретар* означає людину за її офіційною посадою, наприклад, секретар сілради, секретар правління і іменником *секретарка* його замінити не можна, хоч на цій посаді може працювати жінка. Коли ж ми вживаємо іменник *секретарка*, то маємо на увазі дівчину або жінку, яка працює технічним секретарем.

Таку ж лексичну невідповідність можемо спостерігати і в іменниках *друкар* — *друкарка*. Іменник *друкар* означає особу (і чоловіка, і жінку), що працює в друкарні, а слово *друкарка* позначає жінку, яка друкує на друкарській машинці.

Суфікси -ш-, -их-, при утворенні фемінітивів, вносять до лексичного значення слова додатковий компонент: *генеральша* — це не посада, а позначення дружини генерала, *директорша* — це дружина директора. Слова *повариха*, *ткачиха* (дружина ткача) часто мають зневажливий відтінок (у порівнянні з нейтральними *куховарка*, *ткаля*) [5].

Продуктивність цих суфіксів у процесі утворення фемінітивів була перевірена шляхом аналізу 300 прикладів гендерно маркованої лексики в процесі перекладу з німецької мови українською відповідно. На сьогоднішній день новий український правопис передбачає вживання фемінітивів — жіночих відповідників назв професій, звань і посад.

3.2. Переклад гендерно забарвленої німецькомовної лексики українською мовою

Усталеним тривалий час залишалося вживання форм чоловічого роду для позначення представників обох статей. Наприклад: академік, інженер, кандидат, педагог, ректор тощо. Багато років такі професії мали тільки чоловіки. У міру набуття їх жінками з'явилися і жіночі відповідності, які утворюються від іменників чоловічого роду.

Відповідно до норм нового українського правопису було проаналізовано вибірку з 300-та німецькомовних слів та словосполучень, які відображають гендерну належність людини або ж є нейтральними. За допомогою корпусів німецької мови, дані яких зазначені в третій колонці (Н/К – Häufigkeitsklasse), можна також простежити частоту їх використання.

Вибірка гендерно маркованої лексики була умовно поділена на 3 групи відповідно до способів і тенденцій забезпечення гендерної рівності в мові.

Перша група стосується безпосередньо процесу фемінізації. Було проаналізовано вибірку зі 100 німецькомовних фемінітивів та перекладено їх українською мовою відповідно до нового українського правопису. Фемінітиви поділені також на групи відповідно до суфіксальних способів творення для наглядного підтвердження ступеня продуктивності кожного суфікса.

Фемінітиви, які були утворені за допомогою суфікса -К-:

Таблиця 3.1

Фемінітив	Переклад	Н/К	Джерело
Abonnentin	Абонентка	рідко	<i>Neben Tipps zur Bewältigung des Alltags erzählt sie dort, weshalb sie Abonnentin geworden ist.</i> (www.woz.ch)
Apothekerin	Аптекарка	не часто	<i>Dabei seien diese Antibiotika nicht immer notwendig, sagt die Apothekerin.</i> (brf.be)
Astronautin	Космонавтка	рідко	<i>Die frühere Astronautin vertritt in Kanada die britische Königin, die Staatsoberhaupt des Landes ist.</i> (deredactie.be)
Augenärztin	Окулістка	рідко	<i>Verschwinden die Beschwerden in wenigen Tagen nicht von alleine, sollten Sie mit Ihrem Kind zur Augenärztin gehen.</i> (www.stern.de)
Autofahrerin	Автомобілістка	часто	<i>Zum Glück gab es nur eine leicht verletzte Autofahrerin zu vermelden.</i> (www.pz-news.de)
Bardame	Барменка	рідко	<i>Auf welches Zimmer die Getränke gehen, will die Bardame wissen.</i> (bazonline.ch)
Börsenmaklerin	Брокерка	дуже рідко	<i>Thea Rosenbaum sagte zu, und die Börsenmaklerin, die bisher nur Börsenberichte geschrieben hatte, musste plötzlich die Grundlagen des Journalismus lernen.</i> (www.radiobremen.de)

Buchmacherin	Букмекерка	дуже рідко	<i>Die Buchmacherin wird mir ein sie bestürzendes Erlebnis erzählen. (Die Zeit)</i>
Designerin	Дизайнерка	часто	<i>Die Designerin habe H&M Anfang der Woche kontaktiert. (www.gmuendertagespost.de)</i>
Diplomatin	Дипломатка	рідко	<i>Seine langjährige Ehefrau, eine ungarische Diplomatin, soll er nur ein- oder zweimal pro Woche sehen. (www.derbund.ch)</i>
Dirigentin	Диригентка	рідко	<i>Zu verdanken ist der Erfolg Dirigentin Olga Schacht, so Fischer. (www.bo.de)</i>
Dokumentaristin	Документалістка	рідко	<i>Dokumentaristin Ruth Beckermann hat sich noch einmal mit den Wogen um die Waldheim-Affäre beschäftigt. (derstandard.at)</i>
Einweiserin	Інструкторка	дуже рідко	<i>Diesen Nachmittag spielt sie die Einweiserin für die Besucher. (www.sn-online.de)</i>
Expertin	Експертка	часто	<i>Den besten Tipp für ein kulinarisches Date verrät die Expertin im Video. (www.rtl.de)</i>
Farmerin	Фермерка	дуже рідко	<i>Einer versuchte sie zu fesseln, aber die Farmerin wehrte sich so gut sie konnte. (www.az.com.na)</i>
Feinbäckerin	Кондитерка	рідко	<i>"Meistens ist die Grundlage ein Hefeteig", sagt die Feinbäckerin Anika Lauber. (www.op-marburg.de)</i>

Feinschmeckerin	Дегустаторка	дуже рідко	<i>Und so gönnt sich manche Feinschmeckerin, mancher Feinschmecker noch ein Gläschen Wein nebenher. (www.derbund.ch)</i>
Floristin	Флористка	рідко	<i>Eine Dresdner Floristin zeigt, wie man schon jetzt gute Stimmung ins Haus zaubern kann. (www.freiepresse.de)</i>
Gitarristin	Гітаристка	рідко	<i>Die russische Gitarristin, fing mit zehn Jahren an, Gitarre zu spielen. (www.wochenanzeiger.de)</i>
Illusionistin	Ілюзіоністка	дуже рідко	<i>Die Illusionistin hat zum ersten Mal ein Kinderprogramm im Gepäck – schwebende Zuschauer inklusive. (www.nnp.de)</i>
Ingenieurin	Інженерка	рідко	<i>Die Ingenieurin verlässt das Büro ihres Vaters und macht sich selbstständig. (www.np-coburg.de)</i>
Initiatorin	Ініціаторка	рідко	<i>Der designierte Präsident spekuliert über die Motive der Initiatorin. (www.faz.net)</i>
Inspektorin	Інспекторка	дуже рідко	<i>Sprechstunde für meine Region war montags und donnerstags bei einer anderen Inspektorin. (ukraine-nachrichten.de)</i>
Investorin	Інвесторка	дуже рідко	<i>Die Gegner hatten vor allem die Kreditwürdigkeit der Investorin in Zweifel gezogen. (www.zsz.ch)</i>

Kaskadeurin	Каскадерка	дуже рідко	<i>Für ihre Ausstellung in der Zwinger Galerie aber betätigt sie sich artfremd, nämlich als Kaskadeurin, so als arbeite sie im Zirkus, was sie in ihrer Einladungskarte (Foto) den staunenden Zuschauern auch andeutet. (Berliner Zeitung)</i>
KassiererIn	Касирка	не часто	<i>Der Filialleiter und die KassiererIn wurden vor Ort versorgt. (www.harburg-aktuell.de)</i>
Kellnerin	Офіціантка	часто	<i>Die Kellnerin ruft die Polizei. (www.abendzeitung-muenchen.de)</i>
Komponistin	Композитор ка	рідко	<i>Damit war zum ersten Male eine Komponistin ausgezeichnet worden. (www.pattayablatt.com)</i>
Laborantin	Лаборантка	дуже рідко	<i>Da seine Frau als Laborantin im selben Spital arbeitete, lebten sie mit ihren beiden Kleinkindern zwei Jahre in Afrika. (www.derbund.ch)</i>
Lehrerin	Вчителька	часто	<i>Hinterher wurde sie dort als Lehrerin eingestellt. (www.hersfelder-zeitung.de)</i>
Make-up-Künstlerin	Візажистка	рідко	<i>Im Moment fehlen Ihnen aus astrologischer Sicht die Impulse, die Sie als Make-up-Künstlerin fördern würden. (www.sat1.de)</i>
Maklerin	Ріелторка	рідко	<i>Nach kanadischen Medienberichten waren die beiden am Freitag von einer Maklerin tot in ihrem Haus entdeckt</i>

			<i>worden. (www.bz-berlin.de)</i>
Managerin	Менеджерка	часто	<i>Und mit Karin Auerbacher konnte eine weitere Managerin gewonnen werden. (www.allgaeuer-anzeigblatt.de)</i>
Maschinistin	Машиністка	дуже рідко	<i>Peggy Oehler absolviert derzeit eine Qualifikation zur Maschinistin.. (www.freiepresse.de)</i>
Maurerin	Мулярка	дуже рідко	<i>Julia Posner fängt im September ihre Lehre zur Maurerin an. (www.wochenkurier.info)</i>
Mäzenatin	Меценатка	дуже рідко	<i>Sie war weiterhin als Mäzenatin tätig. (www.noz.de)</i>
Methodikerin	Методистка	дуже рідко	<i>Aber die "Methodikerin für Vorschulpädagogik" aus Russland könnte als Erzieherin eine Stelle finden. (www.gmuender-tagespost.de)</i>
Ministerin	Міністерка	часто	<i>Die Ministerin kündigte einen Vorstoß für neue staatliche Mittel für Berufsanfänger an. (www.lz.de)</i>
Musikerin	Музикантка	рідко	<i>Knapp dahinter landet eine Musikerin, die bei einer Casting-Show früh ausgeschieden ist. (www.oe24.at)</i>
Offizierin	Офіцерка	дуже рідко	<i>Den Ermittlern zufolge wurde das Schiff von der dritten Offizierin gesteuert, als es havarierte. (www.taunus-zeitung.de)</i>

Präsidentin	Президентка	рідко	<i>Die ehemalige Präsidentin äußerte sich auch zur Flüchtlingsproblematik. (www.adz.ro)</i>
Programmiererin	Програмістка	дуже рідко	<i>Eine spanische Ärztin leistete Erste Hilfe. (www.mallorcazeitung.es)</i>
Promoterin	Промоутерка	дуже рідко	<i>Als Promoterin musste sie die Veranstaltung mit neun Kämpfen im Vorprogramm selbst organisieren. (www.haller-kreisblatt.de)</i>
Rednerin	Ораторка	дуже рідко	<i>Warum habe ich mich gestern auf der Veranstaltung nicht getraut, diese tolle Rednerin anzusprechen? (www.stern.de)</i>
Spezialistin	Спеціалістка	не часто	<i>Spezialistin ihre Bestzeit auf der halben Distanz damit um gut fünf Minuten. (www.borkenerzeitung.de)</i>
Stilistin	Стилістка	дуже рідко	<i>In ihrem ersten Roman erweist sich Sylvie Neeman Romascano als kunstvolle Stilistin. (www.woz.ch)</i>
Taucherin	Водолазка	дуже рідко	<i>Die Taucherin wurde seit Samstag vermisst, seither lief die Suche nach ihr. (www.radio.li)</i>
Touristin	Туристка	дуже рідко	<i>Eine deutsche Touristin war an dem Fieber erkrankt. (www.gmuendertagespost.de)</i>
Übersetzerin	Перекладачка	рідко	<i>Allerdings nicht von einem anderen Rapper, sondern von einer Übersetzerin für Gebärdensprache. (www.news.de)</i>

Veranstalterin	Організаторка	дуже рідко	<i>Doch die Stadt als Veranstalterin sah sich der Sache nicht gewachsen. (www.noz.de)</i>
Volontärin	Волонтерка	дуже рідко	<i>Unsere Volontärin hat ihm einen Test unterzogen und sich durch virtuelle Welten gespielt. (www.merkur.de)</i>

Фемінітиви, які були утворені за допомогою суфікса -ИЦ-:

Продовження таблиці 3.1

Фемінітив	Переклад	Н/К	Джерело
Arbeiterin	Робітниця	рідко	<i>Hillary Clinton stellt sich als harte Arbeiterin dar, die die Dinge ein wenig besser machen will. (www.eurotopics.net)</i>
Arrangeurin	Аранжувальниця	дуже рідко	<i>Mit eigenen Songs und drei Cover-Versionen, die ihre Kunst als fantasievolle Arrangeurin belegen. (www.radiobremen.de)</i>
Bauarbeiterin	Будівельниця	дуже рідко	<i>Die wirre Liebesgeschichte einer jungen Bauarbeiterin kommt erst 37 Jahre später in die Kinos. (www.bild.de)</i>
Begründerin	Засновниця	дуже рідко	<i>Sie gilt als Begründerin der modernen Pflege. (www.shn.ch)</i>
Beraterin	Радниця	часто	<i>Ich bin heute in erster Linie eine psychosoziale Beraterin für Gesundheit und Sexualität. (www.landbote.ch)</i>

Chefin	Керівниця	часто	<i>Nach dreieinhalb Tagen waren Sie fit für den Posten der Chefin der Personalentwicklung?</i> (www.zeit.de)
Darstellerin	Виконавиця	рідко	<i>Mit ihrem Engagement rettete die Darstellerin die Vorführung.</i> (www.augsburger-allgemeine.de)
Erbin	Спадкоємиця	рідко	<i>Die Erbin wollte mit diesem Bild nur einen kleinen Einblick gewähren, erntete aber große Häme.</i> (www.n-tv.de)
Fliegerin	Льотчиця	дуже рідко	<i>Eine Fliegerin blieb dabei auf einem schwer zugänglichen Gipfel hängen und verletzte sich am Knie.</i> (www.radio.cz)
Forscherin	Дослідниця	часто	<i>Nun hat eine Forscherin offenbar das Geheimnis der Statue gelüftet.</i> (www.spiegel.de)
Gärtnerin	Садівниця	рідко	<i>Es habe grosse Diskussionen gegeben, ob das erlaubt sei, erinnert sich die leidenschaftliche Gärtnerin.</i> (www.zsz.ch)
Gesetzgeberin	Законодавиця	дуже рідко	<i>Die Gesetzgeberin wurde daraufhin beschimpft weil sie angeblich die Namen der involvierten preisegegen hätte.</i> (wochenblatt.cc)
Gewinnerin	Переможниця	часто	<i>Die Weltmeisterin und Gewinnerin der Premier League musste gegen ihre Tränen ankämpfen.</i>

			(www.salzburg24.at)
Leiterin	Керівниця	часто	<i>Leiterin von Ikea Österreich, lebt mit ihrer Familie in einem Bungalow in Klosterneuburg. (derstandard.at)</i>
Malerin	Художниця	часто	<i>Waren Sie nicht zufrieden als selbstständige Malerin? (www.urnerzeitung.ch)</i>
Reitersfrau	Вершниця	дуже рідко	<i>Familie und Freunde der Adligen hatten ihn nach ihrem Tod aufgestellt – im Wald, nur fünf Fußminuten entfernt von dem Schlösschen, in dem die begeisterte Jägerin und Reitersfrau offenbar so gern Ferien machte. (www.rheinzeitung.de)</i>
Rennfahrerin	Гонщиця	дуже рідко	<i>Somit ist für die Rennfahrerin nach der zweiten Show Schluss. (www.rtl.de)</i>
Retterin	Рятувальниця	дуже рідко	<i>Die Bundeskanzlerin Angela Merkel gilt Vielen noch immer als Retterin Europas. (www.zeit.de)</i>
Schriftstellerin	Письменниця	часто	<i>Sie zeichnet ein vielfältig buntes Bild der Schriftstellerin und scheut mitunter auch Klatsch nicht. (www.frankenpost.de)</i>
Stellvertreterin	Заступниця	часто	<i>Die will jetzt ein Misstrauensvotum gegen seine Stellvertreterin</i>

			<i>aussprechen. (www.taz.de)</i>
Unternehmerin	Підприємниця	рідко	<i>Die Unternehmerin Petra Rohner will, dass sich Frauen besser vernetzen. (www.derbund.ch)</i>
Vertreterin	Представниця	часто	<i>Eine Vertreterin der Schule will über den Sachstand berichten. (www.sn-online.de)</i>
Werbefachfrau	Рекламниця	дуже рідко	<i>Die Wiener Werbefachfrau, die eine dunkelblaue Robe von Armani trug, hatte sich viel Neues einfallen lassen. (www.nachrichten.at)</i>

Фемінітиви, які були утворені за допомогою суфікса -ИН-:

Продовження таблиці 3.1

Фемінітив	Переклад	Н/К	Джерело
Astrologin	Астрологиня	рідко	<i>Die Salzburger Astrologin verrät auch dieses Monat wieder, was auf uns zukommt und wie wir am besten damit umgehen sollen. (www.salzburg24.at)</i>
Chefin	Шефиня	рідко	<i>Nach dreieinhalb Tagen waren Sie fit für den Posten der Chefin der Personalentwicklung? (www.zeit.de)</i>
Fachfrau	Фахівчиня	рідко	<i>Alle Augen sind auf mich gerichtet, und als Fachfrau für moderne Umgangsformen darf ich aufklären. (www.rheinpfalz.de)</i>

Fotografin	Фотографиня	часто	<i>Ich schlug Hirn vor, doch die Fotografin winkte ab. (www.beobachter.ch)</i>
Herausgeberin	Видавчиня	рідко	<i>Man spürt, daß die Herausgeberin und Autoren in den letzten Kapiteln weitaus besser im Stoff sind. (jungefreiheit.de)</i>
Historikerin	Історикиня	рідко	<i>Eine Historikerin hat sie nun erforscht. (www.derbund.ch)</i>
Hüttenarbeiterin	Металургиня	дуже рідко	<i>Hatte Less sich bisher damit begnügt, im Nadelstreifenanzug der zwanziger Jahre und mit Rasiercreme im Haar gegen die Synthetischürzen und Dauerwellen der Hüttenarbeiterinnen zu rebellieren, begreift er nun, dass zum Flanieren nicht nur eine weiße Hemdbrust, sondern auch ein großstädtischer Boulevard gehören. (Berliner Zeitung)</i>
Kynologin	Кінологиня	дуже рідко	<i>Die Kynologin erklärte am Montag in Liberec / Reichenberg, sie reise im November nach Afrika und werde dort ungefähr einen Monat lang bleiben. (www.radio.cz)</i>
Magistra	Магістриня	рідко	<i>Das ist als Kundenbindungsprogramm sehr wichtig“, ist die Magistra der Wirtschaft überzeugt. (www.badenerzeitung.at)</i>

Maßschneiderin	Кравчиня	дуже рідко	<i>Die gelernte Maßschneiderin aus Eiterfeld hat die Liebe zum Nähen zu ihrem Beruf gemacht. (www.hna.de)</i>
Meisterin	Майстриня	часто	<i>Die Meisterin im Detail. (www.stern.de)</i>
Philologin	Філологиня	дуже рідко	<i>Er war Physiker, ich Philologin. (ukraine-nachrichten.de)</i>
Stimmbürgerin	Виборчиня	рідко	<i>Aus der Verantwortung stehlen kann sich also auch der gemeine Stimmbürger, die gemeine Stimmbürgerin nicht. (www.basellandschaftlichezeitung.ch)</i>
Verkäuferin	Продавчиня	часто	<i>An der Rolltreppe spricht ihn eine Verkäuferin an. (www.bkz-online.de)</i>

Фемінітиви, які були утворені за допомогою суфікса -ЕС-:

Кінець таблиці 3.1

Фемінітив	Переклад	Н/К	Джерело
Baronin	Баронеса	рідко	<i>Für die Baronin Ashton, die inzwischen in Brüssel eine beachtliche Zahl von Schreibtischen und entsprechenden Tälern beaufsichtigt, hat man bisher auch noch keinen passenden Namen gefunden. (www.zlv.lu)</i>
Clownin	Клоунеса	рідко	<i>Beim Besuch in der Kindertagesstätte war die Clownin zunächst traurig, weil es überall so</i>

			<i>viel Müll gibt.</i> (www.ruhrnachrichten.de)
Dichterin	Поетеса	рідко	<i>Oder eine junge Dichterin steht auf der Bühne.</i> (www.haz.de)
Kritikerin	Критикеса	рідко	<i>Kerstin Schultz aus Darmstadt hat sich als Kritikerin der hessischen Energiewende einen Namen gemacht.</i> (www.faz.net)
Patronin	Патронеса	рідко	<i>Die Heilige des heutigen Tages ist bei uns in der Schweiz vor allem als Patronin der Feuerwehr bekannt.</i> (www.rro.ch)
Rechtsanwältin	Адвокатеса	рідко	<i>Das vorliegende Gutachten soll von einer Rechtsanwältin kritisch hinterfragt werden.</i> (www.pirmasenser-zeitung.de)

З таблиці видно, що в німецькомовному культурному середовищі фемінітиви, які позначають високу посаду, яку може обіймати жінка, використовуються частіше, ніж в українській мові (наприклад, *президентка*, *міністерка*). Цілком можливо, що це обумовлено відносно нещодавною активізацією процесів фемінізації української мови.

Слід звернути увагу на те, що процес перекладу саме фемінітивів не викликав особливих труднощів. В українській мові є відповідники назв найменувань жіночого роду.

Також було підтверджено, що суфікс -К- дійсно є найпродуктивнішим в процесі утворення фемінітивів. Частка фемінітивів, які утворені за допомогою

суфіксів -ИЦ-, -ИН- також є значною, а от фемінітиви з суфіксом -ЕС- зустрічаються рідко.

Наступний спосіб забезпечення гендерної симетрії – це використання парних форм найменувань:

- **Bürgerinnen und Bürger** — громадяни (*Und als ich mit meiner Frau in Meiningen ankam, in den Gäßchen, durch die wir schritten, rechts und links an allen Fenstern, hinter leise zurückgeschobenen Vorhängen, Bürgerinnen und Bürger, vorsichtig auslugend. (Archiv der Gegenwart));*
- **Die Präsidentin oder der Präsident** – президентка або президент (*Im Rat kann nur sprechen, wer von der Präsidentin oder dem Präsidenten das Wort erhält. (Die Zeit));*
- **Männer und Frauen** – чоловіки та жінки (*In der Summe stehen dafür im Bundeshaushalt 6,4 Milliarden Euro zur Verfügung, allein im vergangenen Jahr haben es mehr als 1,6 Millionen Männer und Frauen bezogen. (Die Zeit));*
- **Die oder der Vorgesetzte** – керівниця чи керівник (*Welcher Chef hat schon gerne einen Mitarbeiter unter sich, der keinen Hehl daraus macht, über mehr Erfahrung und Sachkenntnis zu verfügen als der oder die Vorgesetzte? (Die Zeit));*
- **Er oder sie** – він або вона (*Ab dem Moment, an dem das Ende der Amtszeit naht, gilt der jeweilige Politiker als lame duck . Die Macht schwindet, die Blicke richten sich auf den oder die möglichen Nachfolger, er oder sie kann nicht mehr viel bewegen. (Die Zeit));*
- **Die Richterin oder der Richter** – суддя (*Vor allem vor dem Amtsgericht, und wenn dort beide Seiten durch Anwälte vertreten sind, wird nach diesen trockenen Sätzen der Richterin oder des Richters oft schon nach wenigen Minuten die nächste Sache aufgerufen. (Der Tagesspiegel));*
- **Politikerinnen und Politiker** – політики (*Nach allem, was bis jetzt*

bekannt geworden ist, strebten sie danach, Anschläge gegen Politikerinnen und Politiker zu verüben und als Terrorakte von Flüchtlingen erscheinen zu lassen. (Die Zeit));

- **ihre oder seine – її чи його** (*Keine Beschäftigte und kein Beschäftigter darf wegen ihres oder seines Glaubens oder ihres oder seines weltanschaulichen Bekenntnisses diskriminiert werden. (Die Zeit));*
- **Professorinnen und Professoren – професорки та професори** (*Wir sollten die Freiheiten der Professorinnen und Professoren wieder ausbauen. (Die Zeit);*
- **Studentinnen und Studenten – студенти** (*Auch der Bundespräsident plant, neben seinen Treffen mit israelischen und palästinensischen Vertretern, sich mit Vertretern der Zivilgesellschaft sowie Studentinnen und Studenten auszutauschen. (Die Zeit));*
- **Beamtinnen und Beamten – держслужбовці** (*Dabei stellt das Grundgesetz explizit klar, dass es nicht ausreicht, rein formal Männer und Frauen gleich zu behandeln, mithin Männer wie Frauen überhaupt Beamtinnen und Beamte im öffentlichen Dienst sein dürfen. (Die Zeit));*
- **der oder die Angestellte – працівник або працівниця** (*Will der oder die Angestellte wieder mehr arbeiten, so muss der Unternehmer den nächsten frei werdenden Vollarbeitsplatz anbieten. (Die Zeit));*
- **Lehrern oder Lehrerinnen – вчителі** (*Die Frage ist nicht, ob Lehrern oder Lehrerinnen zugemutet werden kann, auch noch mit 60 oder 65 Jahren in den unruhig gewordenen Klassen zu unterrichten. (Die Zeit));*
- **Absolventen und Absolventinnen – випускники** (*In den Fächern Design und Architektur ist es sogar fast jeder Zweite, wie eine Umfrage unter ehemaligen Absolventen und Absolventinnen ergab. (Der Tagesspiegel));*
- **Kollegen und Kolleginnen – колеги** (*Und es ist eine Zumutung, von*

ihnen zu verlangen, die Dienste an Feiertagen zu übernehmen, damit ihre Kollegen und Kolleginnen Weihnachten im Familienkreis feiern können. (Die Zeit));

- **Schreiber und Schreiberinnen – письменники** (*Ich denke, es gibt heute mehr gute Schreiber und Schreiberinnen als vor zehn, zwanzig Jahren (von den arbeitslosen Kolleen zu schweigen). (Die Zeit));*
- **Nationalrätinnen und Nationalräte – національні радники** (*Der Kanton Zürich entsendet zurzeit 34 Nationalrätinnen und Nationalräte in die grosse Kammer. (Die Zeit));*
- **Die Verwaltungsratspräsidentin oder der Verwaltungsratspräsident – голова ради директорів** (*Die Verwaltungsratspräsidentin oder der Verwaltungsratspräsident leitet die Sitzungen des Verwaltungsrates. (Die Zeit));*
- **Die Mieterinnen und Mieter – орендарі** (*Die erste und für die Mieterinnen und Mieter attraktivste Lösung ist die Anlage von Mietergärten. (Berliner Zeitung));*
- **die Zuschauerinnen und Zuschauer – глядачі** (*Die 36-Jährige ist nach Monica Lierhaus die zweite Frau, die den Zuschauerinnen und Zuschauern samstags um 18.00 Uhr die Spiele der Fußball-Bundesliga präsentiert. (Die Zeit));*
- **Jede und jeder – кожен** (*Es gibt so viele hässliche Wörter für eine Angelegenheit, die jede und jeden betrifft. (Die Zeit));*
- **Alle Teilnehmerinnen und Teilnehmer – усі учасники** (*"Ungeachtet der abscheulichen Terrorakte gehen wir nach wie vor davon aus, dass die russischen Behörden die Sicherheit aller Teilnehmerinnen und Teilnehmer an den Olympischen Winterspielen und den Paralympics und des Publikums in Sotschi gewährleisten", sagte Vesper am Montag. (Die Zeit));*
- **Verwaltungsrätinnen und Verwaltungsräte – члени ради** (*Die bisherigen Verwaltungsrätinnen und Verwaltungsräte wurden*

wiedergewählt. (Die Zeit));

- **Expertinnen und Experten – експерти** (Die Voraussetzung wäre jedoch, dass nachvollziehbar dargelegt wird, dass die befragten Expertinnen und Experten zu den relevanten Faktoren der Sozialraumanalyse aus eigenem Erleben Auskunft geben können. (Die Zeit));
- **Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer – працівники** (Wir sollten unsere Politik heute wieder für Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer gestalten, da wir ihnen historische verbunden sind. (Die Zeit));
- **Stimmbürgerinnen und Stimmbürgern – громадяни** (Die baselstädtischen Stimmbürgerinnen und Stimmbürger sollten über den Erwerb zweier sehr berühmter Picasso-Bilder befinden. (Die Zeit));
- **Velofahrerinnen und Velofahrer – велосипедисти;**
- **Fussgängerinnen und Fussgänger – пішоходи;**
- **Verkehrsteilnehmerinnen und Verkehrsteilnehmer – учасники дорожнього руху** (Motorfahrzeuge, welche Velofahrerinnen und Velofahrer, Fussgängerinnen und Fussgänger oder andere Verkehrsteilnehmerinnen und Verkehrsteilnehmer übermässig gefährden, sind nicht zugelassen. (Die Zeit));
- **Die oder der Jugendliche – молодий хлопець або дівчина** (Medienberichten zufolge wurde der oder die Jugendliche mit einer Schusswunde in ein Krankenhaus gebracht. (Die Zeit));
- **Konsumentinnen und Konsumenten – споживачі** (Ich glaube, in den nächsten Jahren wird es stark darum gehen, dass wir als Konsumentinnen und Konsumenten auch Druck machen – dass wir sagen, dass wir mehr Mitsprache und Einblick wollen, nach welchen Kriterien Information für uns ausgewählt wird. (Die Zeit));
- **Heimbewohnerinnen und Heimbewohner – жителі дому для пристарілих** ("Ihre Rechte als Heimbewohnerinnen und

Heimbewohner": für Heimbewohner und Menschen mit Behinderungen, die sich überlegen, ob sie in ein Heim ziehen sollen. (Berliner Zeitung));

- **Nutzerinnen und Nutzer – користувачі** (Denkbar für die Bundesregierung wäre "ein Monitoring des Umgangs der sozialen Netzwerke mit Wiederherstellungsansprüchen von Nutzerinnen und Nutzern, wenn diese darauf hinweisen, dass ihre Inhalte zu Unrecht gelöscht wurden und Wiedereinstellung der Inhalte begehren". (Die Zeit));
- **Ärztinnen und Ärzte – лікарі** (Nur als Notlösung sollten "westliche" Ärztinnen und Ärzte ihrer Meinung nach in Betracht ziehen, auf Wunsch der Eltern Mädchen symbolisch an den Genitalien zu beschneiden. (Die Zeit));
- **Aktionärinnen und Aktionäre – акціонери** (Der Geschäftsführer des Dachverbands der kritischen Aktionärinnen und Aktionäre, Markus Dufner, wies darauf hin, dass Lehner als langjähriges Mitglied des ThyssenKrupp-Aufsichtsrats auch die Fehlentscheidungen der vergangenen Jahre mitgetragen habe. (Die Zeit));
- **Urheberinnen und Urheber – розробники** ("Wenn Suchmaschinenbetreiber künftig eine Abgabe für die Verwendung von geschützten Verlagsinhalten zahlen müssen, dann müssen die Urheberinnen und Urheber dieser Inhalte einen fairen Anteil an den Einnahmen erhalten", teilte Vize-Gewerkschaftschef Frank Werneke am Mittwoch mit. (Die Zeit));
- **Wintersportlerinnen und Wintersportler – любителі зимових видів спорту** (Wenn alle Wintersportlerinnen und Wintersportler wie Snowboarder, Skifahrerinnen und Snowbiker Helme tragen und aufeinander Rücksicht nehmen würden, würde die Zahl der Unfälle auf den Skipisten deutlich sinken. (Die Zeit));
- **Steuerpflichtige oder Steuerpflichtiger – платники податків;**

- **Beschwerdeführerin oder Beschwerdeführer** – заявниця або заявник;
- **Beschwerdegegnerin oder Beschwerdegegner** – відповідачка або відповідач;
- **Beschuldigte oder Beschuldigter** – обвинувачена або обвинувачений;
- **Klägerin oder Kläger** – позивачка або позивач;
- **Arbeitgeber oder Arbeitgeberin** – роботодавець або роботодавиця;
- **Verkäufer oder Verkäuferin** – продавці (*Der MBA veranstaltet Klassenfahrten nach New York und eine asiatische Metropole, schickt die Teilnehmer ein paar Tage als Verkäufer oder Verkäuferin in eine Pariser Boutique und veranstaltet einen Workshop zum Umgang mit dem sensibelsten Gut der Branche, dem Designer. (Berliner Zeitung)*);
- **Wirtschaftsprüferin oder Wirtschaftsprüfer** – аудитор або аудиторка;
- **Bundesrätin und Bundesrat** – федеральні радники (*Es war kurz vor 17 Uhr, als sich die Bundesrätinnen und Bundesräte durch einen Hintereingang ins Von-Wattenwyl-Haus an der Junkerngasse 59 in Bern schlichen. (Die Zeit)*);
- **Teilhaberin oder Teilhaber** – співвласниця або співвласник;
- **Schülerinnen und Schüler** – учні (*Die Koordinatorin des deutschen Teils der PISA-Studie Kristina Reiss sagt, Schulen sollten trotzdem "ein stärkeres Augenmerk auf das Fünftel der Schülerinnen und Schüler legen, das es kaum schafft, komplexe Probleme zusammen mit anderen zu lösen." (Die Zeit)*);
- **Sprecher und Sprecherin** – представники (*Sie tragen ihre programmatischen Absichten fehlerfrei vor, vergessen nie, sich brav gleichermaßen an Wählerinnen und Wähler zu richten und damit den*

genderpolitischen Sprechern und Sprecherinnen ihrer Partei zu gefallen. (Die Zeit));

- **Besucherinnen und Besucher – відвідувачі** (*Die dreizehn Leinwände der Filminstallation arrangiert Rosefeldt in den riesenhaften Dimensionen der Duisburger Kraftzentrale so, dass die Besucherinnen und Besucher, während sie im Raum umhergehen, immer neue akustische und visuelle Verbindungslinien entdecken. (Die Zeit)).*
- **Musikerinnen und Musiker – музиканти** (*Das Spektrum in Deutschland ist groß und vielfältig: Professionelle Symphonie- und Theaterorchester (rund 130 gibt es hierzulande, 560 weltweit), Laien- und Jugendorchester vereinen tausende Musikerinnen und Musiker. (Die Zeit)).*

Була проаналізована довільна вибірка з 50 прикладів вживань гендерно симетричних найменувань різної тематики. З прикладів перекладу можна простежити закономірність: для української мови не характерна така конкретизація та гендерна диференціація найменувань та позначень особи (хоч теоретично дослівний переклад таких варіантів найменувань можливий).

Можна зробити припущення, що така відмінність між німецькою та українсько мовами зумовлена різним рівнем розвитку процесу фемінізації мов.

Тому, в процесі перекладу в більшості випадків спостерігаємо генералізацію значень, що є типовим явищем в українській мові при перекладі подібних словосполучень.

Наступна вибірка відображає активний процес нейтралізації німецької мови шляхом використання гендерно-абстрактних позначень людини. Це особисті найменування, які мають граматичний рід, але не мають специфічного для статі значення слова. Такі слова не мають відношення до статі людини. Таким чином, ці назви та позначення можуть стосуватися як чоловіків, так і жінок, незалежно від їх граматичного роду.

Таблиця 3.2

Приклад	Переклад	Н/К	Джерело
Abgeordnete	Депутати	часто	<i>Nun reagieren die ersten Abgeordneten auf den Tadel.</i> (www.faz.net)
Alleinerziehenden	Одинокі батьки	рідко	<i>Das hilft vor allem Alleinerziehenden.</i> (www.gmuender-tagespost.de)
Amtsperson	Посадова особа	часто	<i>Der Politologe Philip Manow beschrieb das Dasein moderner Politiker als andauernden Konflikt zwischen der dignitas des Amtes und der humanitas der Amtsperson. (Die Zeit)</i>
Angeklagte	Обвинувачені	часто	<i>Nur wenigen Teilnehmern kann konkrete Sachbeschädigung nachgewiesen werden, doch laut Staatsanwaltschaft drohen allen Angeklagten bis zu 50 Jahre im Gefängnis. (Die Zeit)</i>
Angestellte	Співробітники	часто	<i>Die Angestellten konnten in einen Nebenraum flüchten.</i> (www.faz.net)
Arbeitnehmer	Працівники	часто	<i>Nicht nur ältere Arbeitnehmer haben zunehmend Mühe, mit dem Wandel Schritt zu halten.</i>

			(www.volksblatt.li)
Auserwählter	Обранці	рідко	<i>Und die erwähnten Versäumnisse scheinen die Schuld der Auserwählten zu bestätigen.</i> (www.beobachter.ch)
Belegschaft	Робочий колектив	часто	<i>Rund einem Viertel der Belegschaft wird eine Weiterbeschäftigung in Wien angeboten.</i> (industriemagazin.at)
Beschäftigten	Працівники/працюючі люди	часто	<i>Am schlechtesten steigen in dem fragilen System die Beschäftigten aus.</i> (derstandard.at)
Betroffene	Постраждалі	часто	<i>Die meisten Betroffenen können Schwindel und Übelkeit nicht zuordnen.</i> (www.finanznachrichten.de)
Delegierte	Делегати	часто	<i>Neben der Vergabe der Spitzenposten wählen die Delegierten auch einen neuen Vorstand.</i> (www.n-tv.de)
Die verantwortliche Person	Відповідальна особа	часто	<i>War die verantwortliche Person eine Fehlbesetzung?</i> (Die Zeit)
Eheleute	Подружжя	рідко	<i>Wenn drei Leute heiraten, die vor der Hochzeit stritten, und</i>

			<i>anschließend versichern, dass die Liebesnächte zärtlich und aufregend sind, nimmt man die Eheleute nicht als seriös und aufrichtig wahr. (Die Zeit)</i>
Fachanges tellten	Спеціаліс ти	часто	<i>Eine wichtige Rolle käme dabei auch medizinischen Fachangestellten mit einer entsprechenden Weiterbildung zu, den sogenannten nichtärztlichen Praxisassistenten. (Die Zeit)</i>
Fachkräfte	Спеціаліс ти	часто	<i>Wir verlieren in der Pflege zu viele Fachkräfte in den ersten beiden Berufsjahren, also nach dem ersten Praxisschock. (Die Zeit)</i>
Fachleute	Експерти	часто	<i>Unabhängige Fachleute beraten dort Betroffene. (www.beobachter.ch)</i>
Feuerwehr leute	Пожежни ки	часто	<i>Neben Feuerwehrleuten, Ärzten und Krankenschwestern gehören Apotheker in Umfragen regelmäßig zu den angesehensten Berufsgruppen. (Die Zeit)</i>
Führungsp erson	Керівник/ керівниця	рідко	<i>Könnte er in dieser Lage über seine bisherigen engen Grenzen hinauswachsen, gar</i>

			<i>zu einer kreativen politischen Führungsperson werden? (Die Zeit)</i>
Gelehrten	Науковці	часто	<i>Keiner der Gelehrten hat dies als zulässig empfunden. (bazonline.ch)</i>
Geschäftsleitung	Керівництво	часто	<i>Bei der Suche nach einem neuen Chefredakteur will die Geschäftsleitung nichts überstürzen. (brf.be)</i>
Geschiedenen	Розлучені люди	часто	<i>Anlass dazu geben unter anderem die Positionen des Papstes zum Umgang mit Geschiedenen und zum moralischen Leben. (de.euronews.com)</i>
Gesunden	Здорова людина	часто	<i>Er kann nicht selbst atmen, ist unfähig, mit der Welt in Kontakt zu treten, obwohl sein Gehirn nach allen wissenschaftlichen Erkenntnissen arbeitet wie das eines Gesunden, er fühlen, hören, schmecken kann und mitbekommt, was um ihn herum geschieht. (Die Zeit, Nr. 47)</i>
Hilfskraft	Ассистент /ассистентк	рідко	<i>Eine Schülerin, der es dort besonders gut gefallen hat,</i>

	a		<i>wird jetzt als Hilfskraft angestellt. (www.zeit-fragen.ch)</i>
Jugendlichen	Молодь	часто	<i>Seit 1995 wird eine Impfung für alle Säuglinge, Kleinkinder und Jugendlichen empfohlen. (Die Zeit)</i>
Kaufleute	Торговці	рідко	<i>Der Schwerpunkt liegt auf dem Leistungsspektrum der vor Ort ansässigen Kaufleute und Unternehmen. (www.wn.de)</i>
Kontaktperson	Контактна особа	часто	<i>Dies würde bedeuten, dass Streamer keine Rundfunklizenz benötigen, sondern lediglich eine Art Impressum und eine Kontaktperson nennen müssen. (Die Zeit)</i>
Kulturschaffenden	Діячі культури	рідко	<i>Mit dem Dokument könnten sich die zahlreichen Kulturschaffenden vernetzen. (www.ndz.de)</i>
Kundschaft	Споживачі/клієнти	часто	<i>Він призначений для надання фінансових послуг місцевим споживачам. (www.wiwo.de)</i>
Kursleitung	Керівництво курсу	рідко	<i>Za Unterstützung kompetentem Kursleiter und in der Gruppe Erfolg nicht zu erwarten. (www.wochenanzeiger.de)</i>

Lehrersch aft	Педагогіч ний колектив	рідко	<i>Ihn abzulehnen wäre aber zum jetzigen Zeitpunkt fatal für das Bild der Lehrerschaft. (www.woxx.lu)</i>
Leidtrage den	Потерпілі	часто	<i>Die Leidtragenden sind Mitarbeiter und Kunden. (www.profil.at)</i>
Mitarbeite nden	Працівни ки	часто	<i>Nur mit dem Idealismus aller Mitarbeitenden ist die als politisches und kulturelles Projekt realisierbar. (www.jungewelt.de)</i>
Mitglied	Учасник/у часниця	часто	<i>Dabei wird jedem Mitglied eine Redezeit von einer Minute eingeräumt. (www.der- blitz.de)</i>
Personal	Персонал/ штат	часто	<i>Auch am nötigen ehrenamtlichen Personal mangelte es. (www.journal.lu)</i>
Programm leitung	Керівницт во програми	часто	<i>Und selbstverständlich hatte das Arsenal neben der Programmleitung immer auch einen Verwaltungsleiter, also einen Geschäftsführer. (Berliner Zeitung)</i>
Projektleit ung	Керівницт во проєкту	рідко	<i>Ein Zürcher Unternehmen konnte dazu für die Projektleitung gewonnen werden. (www.1815.ch)</i>

Pubertierende	Підлітки	рідко	<i>Um die Lage für Eltern zu entspannen, empfiehlt es sich bei Pubertierenden, Freunde im gleichen Alter mitzunehmen.</i> (www.neuepresse.de)
Publikum	Публіка	часто	<i>Die zehn Siegerinnen der letzten Jahre präsentieren sich dem Publikum.</i> (www.pattayablatt.com)
Ratsmitglied	Член/членкиня ради	часто	<i>Zudem soll ein neuer Beigeordneter gewählt und ein neues Ratsmitglied berufen werden.</i> (www.volksfreund.de)
Reisenden	Подорожувачі	часто	<i>Der kostenlose Zugang zum Internet ist den Reisenden inzwischen wichtiger als Meerblick.</i> (www.tz.de)
Selbstständigerwerbenden	Самозайняті особи	рідко	<i>Sie umfasst sämtliche Personen im erwerbsfähigen Alter, neu auch die vierzehn Prozent der Selbstständigerwerbenden.</i> (www.woz.ch)
Senatsmitglied	Членкиня сенату	рідко	<i>Як член Сенату в Державній контрольній службі, Хоне на той час була першою і єдиною жінкою.</i> (www.sn-online.de)

Stimmberechtigten	Виборці	часто	<i>Das entspricht einem notwendigen Quorum von sieben Prozent der Stimmberechtigten. (www.bz-berlin.de)</i>
Studierenden	Студенти	часто	<i>Was fehlt Studierenden, die schon nach zwölf Schuljahren an die Universitäten kommen? (www.faz.net)</i>
Velofahren de	Велосипедисти	рідко	<i>Dies kann zu sehr gefährlichen Situationen, insbesondere für Velofahrende, führen. (stadt.winterthur.ch)</i>
Verkaufskraft	Продавці	часто	<i>Auch in der Schuhabteilung ist wie fast überall im Haus keine Verkaufskraft zu erspähen – das Personal ist offenbar mehr als karg bemessen. (Der Tagesspiegel)</i>
Verkehrsteilnehmende	Учасники дорожнього руху	рідко	<i>Zudem können andere Verkehrsteilnehmende auf den ersten Blick herkömmliche Fahrräder und E-Bikes nicht unterscheiden. (www.noz.ch)</i>
Versichert en	Застраховані особи	часто	<i>Diese Serviceleistungen sind für die Versicherten und Rentner kostenfrei. (www.wn.de)</i>
Vertrauen	Довірена	часто	<i>Wenn man eine</i>

sperson	особа		<i>Vertrauensperson ist, die nicht überstürzt Umstrukturierungen fordert, kann man auch über das hinausgehen, was Konzernposition ist", sagt er etwas umständlich. (Zeit Magazin)</i>
Verurteilte n	Засуджені	часто	<i>Unter den Opfern der Verurteilten waren auch zwei französische Nonnen. (www.stern.de)</i>
Vorsitzend en	Керівник и	часто	<i>Eines aber ist klar, bevor sich die Vorsitzenden und Fraktionschefs der drei Parteien an diesem Sonntag nach ihren Vorgesprächen im größeren Kreis zu fünftägigen Sondierungen II treffen. (Die Zeit)</i>
Vorstand	Управлін ня	часто	<i>In der Mitgliederversammlung galt es, den kompletten Vorstand turnusmäßig neu zu wählen. (www.volksfreund.de)</i>
Zufussgeh ende	Пішоходи	рідко	<i>Etwa die Benützungspflicht für Zufussgehende, wenn der Fussgängerstreifen weniger als 50 Meter von der Stelle entfernt liegt, an der eine Strassen überquert werden</i>

			will. (www.aargauerzeitung.ch)
--	--	--	-----------------------------------

За допомогою гендерно-абстрактних формулювань можна уникнути накопичення парних форм у текстах.

Гендерно-абстрактні форми слід застосовувати обережно, оскільки, на відміну від парних, вони часто здаються безособовими та віддаленими. Гендерно-нейтральні позначення є більш доречними, коли ролі або функції осіб стоять на першому плані.

Було проаналізовано 50 прикладів гендерно-абстрактних найменувань. З таблиці видно, що значна частина таких назв – це субстантивовані прикметники, які в більшості випадків українською перекладаються як звичайні іменники. Те ж саме стосується і субстантивованих дієприкметників. З перекладом таких, а також узагальнюючих найменувань труднощів не виникло.

Варто зазначити, що гендерно нейтральні німецькомовні найменування, які мають закінчення *–mitglied*, в українській мові чіткого відповідника не мають, оскільки український варіант перекладу слова *Mitglied* має чітку гендерну маркованість. Тому в таких випадках варто послуговуватися контекстом.

Варто взяти до уваги, що німецька мова має ще деякі особливості забезпечення гендерного паритету. Проаналізуємо приклади таких випадків.

- **Einer – keiner.** Займенники *einer* та *keiner* мають чітку гендерну маркованість, їх рід – чоловічий, існує також і жіночий еквівалент: *eine* та *keine* відповідно. Вони відрізняються від гендерно неспецифічних займенників *jemand*, *niemand* і *wer*, які посилаються як на жінок, так і на чоловіків і є гендерно-абстрактними. Тому в німецькій мові прийнято замінювати *einer*, *keiner* на *jemand*, *niemand* відповідно. Як бачимо, в українській мові такі трансформації не відображаються [19]:

Einer von euch soll mir sagen, was hier geschehen ist!	<i>Нехай хтось із вас розповість мені, що тут сталося!</i>
Jemand von euch soll mir sagen, was hier geschehen ist!	
Keiner gab Antwort.	<i>Ніхто не відповів.</i>
Niemand gab Antwort.	

- **Einer einem anderen; der eine ... der andere.** Таке сполучення можна знайти в деяких текстах постанов. Однак часто такі речення можна переформулювати за допомогою займенника *wer*. В українському перекладі гендерно нейтральним є перший варіант. Займенник *той* має чоловічий рід. Доцільно буде адаптувати переклад до українськомовного реципієнта, замінивши *той* на *особа*.

Wenn einer einem anderen eine Sache entwendet, muss er mit Strafverfolgung rechnen [19].	<i>Якщо хтось вкраде щось у когось іншого, він може розраховувати на переслідування.</i>
Wer einer anderen Person eine Sache entwendet, muss mit Strafverfolgung rechnen. Wer jemandem eine Sache entwendet, muss mit Strafverfolgung rechnen [19].	<i>Той, хто/особа, яка вкраде предмет у іншої особи, Той, хто/особа, яка щось у когось вкраде,</i>

- **Jeder/jede – alle.** Займенники *jeder/jede* можуть позначати усіх осіб якоїсь певної групи людей індивідуально, тоді як займенник *alle* позначає усіх членів колективу в цілому. Для чіткого гендерно рівноправного формулювання було б практично, якби завжди можна було використовувати *alle* замість *jeder/jede*, оскільки тоді

займенник не потрібно було б розділяти. Однак це можливо лише в тому випадку, якщо з точки зору змісту не має значення, чи мається на увазі вся група людей в цілому, чи кожна особа окремо. В українській мові зміст даних трансформацій передається так само лише в другому випадку. Для української мови не характерне формулювання *кожен і кожна*, тому тут доцільно застосувати метод контекстуальної заміни.

Jeder und jede muss für seine Unterkunft selbst besorgt sein.	<i>Кожен повинен подбати про своє житло.</i>
Alle müssen für ihre Unterkunft selbst besorgt sein [19].	<i>Усі повинні подбати про своє житло.</i>

- **Jedermann.** Займенник *jedermann* в німецькій мові вважається особливо гендерно маркованим, його слід уникати. Українською такі варіанти забезпечення гендерного паритету перекладаються дослівно.

Zu dieser Veranstaltung ist jedermann herzlich eingeladen.	<i>Кожен повинен подбати про своє житло.</i>
Zu dieser Veranstaltung sind alle herzlich eingeladen.	<i>Усі повинні подбати про своє житло.</i>
Jedermann hat Anspruch auf rechtliches Gehör.	<i>Кожен має право бути почутим.</i>
Jede Person hat Anspruch auf rechtliches Gehör [19].	<i>Кожна особа має право бути почутою.</i>

- **Man.** Займенник *man* практичний тим, що він неоднозначний і безособовий, а тому може використовуватися для позначення різних людей. За допомогою цього займенника можна іноді

уникати дещо пасивних конструкцій і канцеляризмів. Але є люди, які відкидають займенник *man*, бо не розуміють цього з точки зору статі, особливо тому, що займенник вимовляється так само, як і *Mann*. Це також стає зрозумілим з того факту, що жінка протиставляється жінці як жіночому еквіваленту. Однак для адміністративної мови використання *frau* не рекомендується, оскільки ця форма ще не закріпилась у загальному мовному вжитку. Ті, хто асоціює цей займенник з чоловіками, замінюють його іншими словами та формулюваннями, залежно від типу тексту [19].

Im Nationalpark soll die Natur so weit wie möglich sich selbst überlassen bleiben. Man sollte darum auf den Wegen bleiben.	<i>У національному парку природа повинна бути максимально відданою собі. Тому слід залишатися на стежках.</i>
Sie sollten darum auf den Wegen bleiben.	<i>Тому вам слід залишатися на стежках.</i>
Bitte bleiben Sie darum auf den Wegen.	<i>Тож, будь ласка, залишайтеся на стежках.</i>
Die Besucherinnen und Besucher sollten darum auf den Wegen bleiben	<i>Тому відвідувачі повинні залишатися на доріжках.</i>

Проаналізувавши різні способи забезпечення гендерної рівності в процесі перекладу німецькомовної гендерно маркованої лексики українською, можна зазначити, що гендерна рівність українській та німецькій мовах проявляється нерівномірно.

Деякі тенденції забезпечення гендерного паритету в німецькій мові (такі як парні форми звернення або позначення осіб, а також субстантивовані прикметники та дієприкметники) не є характерними для української мови.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Для доцільного перекладу німецькомовних фемінітивів, а також усунення гендерної асиметрії в мові в розділі 3 було визначено способи утворення фемінітивів в українській мові.

Було перекладено та проаналізовано 100 німецькомовних фемінітивів, визначено частоту їх використання. Виявлено закономірності перекладу. Теоретичні дані підтверджено кількісними: в процесі перекладу визначено, що суфікс -К- є дійсно найпродуктивнішим, за допомогою цього суфікса було перекладено 57% фемінітивів. Частка фемінітивів, утворених за допомогою суфікса -ИЦ- становить 23%, суфікса -ИН- 14%, за допомогою суфікса -С- було перекладено 6% фемінітивів.

На основі проведеного дослідження можна зазначити, що в сучасному німецькомовному культурному середовищі набуває поширеності процес нейтралізації мови. Такий висновок можна зробити на основі даних, які були отримані за допомогою баз корпусів німецької мови про частоту вживання фемінітивів та лексики, яка не є гендерно маркованою. Гендерно нейтральні позначення та назви вживаються набагато частіше, ніж фемінітиви.

Під час перекладу німецьких субстантивованих прикметників та дієприкметників, які є одним із способів забезпечення гендерного паритету в мові, була виявлена закономірність: в більшості випадків така форма позначень та найменувань не є характерною для української мови. Те ж саме можна сказати і про парні форми звернень та найменувань. В українському варіанті така лексика частіше перекладається за допомогою іменника у множині та за допомогою методу генералізації.

Були проаналізовані, а також перекладені окремі приклади способів забезпечення гендерної нейтральності мови (вживання певних видів займенників). Встановлено, що не всі види диференціацій за гендером відображаються в перекладі таких займенників українською мовою.

ВИСНОВКИ

З огляду на всі аспекти способів забезпечення гендерного паритету німецької та української мов, можна зробити такі висновки.

Німецька мова зазнала досить серйозного процесу фемінізації завдяки жіночому руху за рівноправність жінок і чоловіків в усіх сферах життя. Процес фемінізації німецької мови проходив в декілька етапів. Результат: кожне позначення людини за видом діяльності чи професією в німецькій мові є у формах двох родів — чоловічого і жіночого.

Однак ставлення до такої модифікації німецької мови неоднозначне: з одного боку це урізноманітнює культуру мови, а з іншого — це призводить до того, що чоловічий рід перестає нести функцію узагальнення. На думку науковців, це не прибирає з мови такого явища як сексизм, а навпаки посилює його. Тому чимала кількість сучасних мовознавців займаються активними дослідженнями на тему нейтралізації німецької мови. Варто зазначити, що гендерно нейтральна лексика в німецькій мові вже відіграє надзвичайно важливу роль. Саме гендерно нейтральним способам найменувань осіб приділяється основна увага, однак визначення способу забезпечення гендерної рівності залежить від стилістики та типу тексту.

Процес фемінізації української мови є незавершеним і ще більш неоднозначним. Фемінітиви в українській мові існували ще з XVI ст., однак постійно зазнавали репресій і тільки відносно нещодавно мовознавці почали активно займатися їх вивченням. Українська мова багата на фемінітиви, але велика кількість з них присутня лише в розмовній лексиці, в офіційних документах, а також в словниках вона не набула поширення. Унормування фемінітивів в українській мові викликає дуже багато суперечок: більшість освіченої молоді не підтримує таку тенденцію.

Тим не менш, українська мова прагне до усунення гендерної асиметрії. Новий український правопис передбачає вживання фемінітивів. В практичній частині роботи наведені правила їх утворення, які підкріплені прикладами

перекладу фемінітивів німецької мови українською. Визначені основні закономірності процесу перекладу фемінітивів з німецької мови українською.

В ході дослідження було проаналізовано спосіб забезпечення гендерного паритету мови шляхом нейтралізації на основі прикладів гендерно симетричної та нейтральної німецькомовної лексики та її перекладу українською мовою.

Було визначено, що гендерний нейтралітет у німецькій мові забезпечується шляхом вживання гендерно нейтральних позначень осіб, слів, які містять в собі гендерно нейтральні компоненти, субстантивованих прикметників і дієприкметників у множині, та використання безособових займенників. Особлива увага приділяється також парним формам найменувань та позначень.

В ході дослідження було проаналізовано 100 німецькомовних фемінітивів, визначено частоту їх використання. Теоретичні дані підтверджено кількісними: в процесі перекладу визначено, що суфікс -К- є найпродуктивнішим, за допомогою цього суфікса було перекладено 57% фемінітивів. Частка фемінітивів, утворених за допомогою суфікса -ИЦ- становить 23%, суфікса -ИН- 14%, за допомогою суфікса -С- було перекладено 6% фемінітивів

В процесі перекладу прикладів гендерно нейтральної лексики та аналізу результатів, було виявлено певні закономірності, а саме: вживання парних форм звернень та позначень осіб в українській мові не є таким поширеним у порівнянні з німецькою. При перекладі таких словосполучень характерним для української мови є спосіб генералізації; абсолютна більшість субстантивованих прикметників та дієприкметників українською перекладаються як іменники. Що стосується найменувань, які мають гендерно нейтральний компонент, – в більшості німецькомовних прикладів є відповідник українською мовою, який за значенням повністю відповідає оригіналу. Використання в німецькій мові безособових займенників в перекладі українською мовою не завжди передає таку диференціацію значень

як це є в мові оригіналу.

В той час як в україномовному просторі відбувається активний процес фемінізації мови, і саме цей спосіб є поки основним в забезпеченні гендерної рівності, то сучасна німецька мова характеризується не лише усталеними в ній фемінітивами: за допомогою корпусів німецької мови, а саме на основі даних про частоту вживання фемінітивів і гендерно нейтральної лексики, можна зробити висновок, що для німецької мови характерним зараз є процес нейтралізації: така лексика вживається значно частіше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архангельська А. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. *Мовознавство*. 2013. № 6. С. 27-40.
2. Архангельська А. М. Фемінні інновації в новітньому українському назовництві. *Мовознавство*. 2014. № 3. С. 34-50.
3. Архангельська А. Новотвори-фемінативи в українській мові нової доби: неологізми, okazіоналізми чи ефемеризми? *Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах*: монографія. Рівне: Оломоуць, 2011. С. 67-122.
4. Архангельська А. Систематизований показник слововживань неологізмів-фемінативів в українському мовленні кінця XX — початку XXI століть. *Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах*: монографія. Рівне: Оломоуць, 2011. С. 188-243.
5. Беловольченко Г. Що таке фемінитиви і як їх утворювати. *Секція: електрон. наук. фахове вид.* 2018. URL: <https://section.in.ua/erudition/feminities/> (дата звернення: 17. 09. 2020).
6. Дві причини не вживати фемінитиви. *Діаріум або тиск слова*. 2017. URL: <https://maksymus.wordpress.com/2017/11/09/500520/> (дата звернення: 17. 09. 2020).
7. Довідник з культури мови: Посібник / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Вища школа, 2005. С. 50-51.
8. Лишка Я. Фемінитиви в українській мові: запозичені неологізми, чи традиційні словотвірні форми? *Amnesty International Ukraine*. 2019. URL: <http://report2018.tilda.ws/blogs/feminivityy> (дата звернення: 15. 09. 2020).
9. Маєрчик М. О. Плахотнік. Гендер для медій. Київ: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2017. 224 с.
10. Морозова О. Гендерні метаморфози сучасної німецької мови. 2014. (дата звернення: 15. 09. 2020).

11. О. Малахова. Фемінітиви – не данина моді, вони властиві українській мові як системі. 2016. URL: <http://womo.ua/olena-malahova/> (дата звернення: 15. 09. 2020).
12. П'ять причин вживати фемінітиви. *Повага*. 2015. URL: <http://povaha.org.ua/pyat-prychyn-vzhyvaty-feminivityvy/> (дата звернення: 20. 09. 2020).
13. Петрова О. І. Тенденції фемінізації сучасної німецької мови. *Верхньоволзький філологічний вісник*. 2019. №3. С. 134–139.
14. Behland, M. ElefantInnen im Porzellanladen. *Sprachnachrichten*. 2017. № 75.
15. Biskupek M. Was heißt eigentlich „DDR“? *Bomische Dorfer in Deutsch & Geschichte*. Berlin, 2003.
16. Brühlmeier A. Sprach-Feminismus. 2012. URL: <http://www.schriftdeutsch.de/orth-fem.htm> (дата звернення: 20. 09. 2020).
17. Bruhlmeier, A. Alibi-Feminismus – kein Gewinn für die Frauen. URL: www.quicktimes.ch/bruehlm_alibi.html (дата звернення: 27. 09. 2020).
18. Dietrich M. Gerechtigkeit gegenüber jedermann. Sprachliche Gleichbehandlung am Beispiel der Verfassung des Landes Niedersachsen. *Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Sprachkultur oder Sprachverfall?* Karin M. Eichhoff-Cyrus und Rudolf Hoberg. Mannheim, 2000.
19. Geschlechtergerechte Sprache. *Schweizerische Bundeskanzlei, in Zusammenarbeit mit der Zürcher Hochschule für Angewandte Wissenschaften*. Bern, 2009.
20. Guentherodt, I. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs. *Linguistische Berichte*. 1980. № 69. S. 15-21.
21. Hellinger, M. Eine Sprache für beide Geschlechter: Richtlinien für einen nicht-sexistischen Sprachgebrauch / M. Hellinger, Ch. Bierbach. Bonn : Dt. UNESCO-Komm, 1993. S. 13.

22. Helwig, G. Frauen in Deutschland. Auf dem Weg zur Gleichstellung. *Informationen zur politischen Ausbildung*. Nr. 254. 1997. S. 1-42.
23. Kinne M., Stube-Edelmann B. Kleines Wörterbuch des DDR-Wortschatzes. Düsseldorf, 1980.
24. Pusch, L. F. Alle Menschen werden Schwestern: Feministische Sprachkritik / L. F. Pusch. Frankfurt/Main, 1990. S. 256.
25. Pusch, L. F. Das Deutsche als Männersprache / L. F. Pusch. – Frankfurt-a.-Main : Suhrkamp, 1984. S. 201.
26. Richtiges und gutes Deutsch. Duden. Bd. 9. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 2007.
27. Wolf B. Sprache in der DDR: ein Wörterbuch. Berlin; New York: de Gruyter, 2000.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Antibiotika sind jetzt teurer: Skandal oder notwendige Maßnahme? *BRF NACHRICHTEN*. 2017. URL: <https://brf.be/national/1082870/> (дата звернення: 15. 09. 2020).
2. Auch Alleinstehende haben ein Privatleben! *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/arbeit/2017-12/work-life-balance-familie-beruf-vereinbarkeit/seite-2> (дата звернення: 12. 11. 2020).
3. Auf der Suche nach Frieden. *Frankfurter Allgemeine*. 2020. URL: <https://www.faz.net/aktuell/politik/thema/petersberg> (дата звернення: 12. 11. 2020).
4. BERUFSWECHSEL: Seit einem Jahr geht diese Frau auch beruflich durchs Feuer. *Luzerner Zeitung*. 2017. URL: <https://www.luzernerzeitung.ch/zentralschweiz/luzern/berufswechsel-seit-einem-jahr-geht-diese-frau-auch-beruflich-durchs-feuer-ld.96245> (дата звернення: 12. 11. 2020).

5. Beschreibende Erzählung statt prüfbarer Analyse. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2017-05/rechtsextremismus-ostdeutschland-studie-forschung/seite-2> (дата звернення: 12. 11. 2020).
6. Bestechungsgeld Affäre im Abgeordnetenhaus. *Wochenblatt*. 2011. URL: <https://wochenblatt.cc/bestechungsgeld-affare-im-abgeordnetenhaus/> (дата звернення: 12. 11. 2020).
7. Bosshard F. In Erinnerung an Eliane Schweitzer. *WOZ*. 2012. URL: <https://www.woz.ch/-29cc> (дата звернення: 15. 09. 2020).
8. Bürokratie auf Ukrainisch - eine Kiewer Odyssee. *Ukraine-Nachrichten*. 2012. URL: https://ukraine-nachrichten.de/b%C3%BCrokratie-ukrainisch-eine-kiewer-odyssee_3587 (дата звернення: 07. 11. 2020).
9. Clinton macht gleichen Fehler wie Brexit-Gegner. *euro topics*. 2016. URL: <https://www.eurotopics.net/de/158672/kann-clinton-sich-gegen-trump-durchsetzen> (дата звернення: 10. 11. 2020).
10. Danke, Sigmar Gabriel. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/politik/ausland/2017-05/israel-sigmar-gabriel-benjamin-netanjahu-frank-walter-steinmeier/seite-2> (дата звернення: 12. 11. 2020).
11. Das belgische Königspaar besucht Kanada. *VRT NWS*. 2018. URL: https://www.vrt.be/vrtnws/de/2018/03/11/das_belgische_koenigspaarbesuchtkanada-1-3161571/ (дата звернення: 15. 09. 2020).
12. Die 50 besten DEFA-Filme aller Zeiten! *Bild*. 2016. URL: <https://www.bild.de/regional/leipzig/film/die-besten-defa-filme-aller-zeiten-44248740.bild.html> (дата звернення: 10. 11. 2020).
13. Die Gesichter Lettlands. *Deutsche Zeitung*. 2016. URL: <https://adz.ro/artikel/artikel/die-gesichter-lettlands> (дата звернення: 10. 11. 2020).
14. Die Hybris der Unentbehrlichkeit. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2017-11/horst-seehofer-angela-merkel-erzwungene-ruecktritte> (дата звернення: 12. 11. 2020).

15. Die Mehrheit bevorzugt Schweizer Spargel. *LEBEN*. 2017. URL: <https://www.derbund.ch/leben/essen-und-trinken/die-mehrheit-bevorzugt-schweizer-spargel/story/24628133> (дата звернення: 17. 10. 2020)..
16. Die schlagfertigen Antworten fallen mir erst abends im Bett ein. *stern.de*. 2017. URL: <https://www.stern.de/wirtschaft/job/laura-karasek/laura-karasek--ueber-schlagfertigkeit-mit-ladehemmung-7440460.html> (дата звернення: 10. 11. 2020).
17. Doch nur halbstark. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/2017/23/europaeische-union-angela-merkel-deutschland-hegemon> (дата звернення: 12. 11. 2020).
18. Ein bisschen Verstümmeln geht nicht. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/wissen/2016-02/genitalverstuemmung-beschneidung-von-maedchen-frauen-inkontinenz-infibulation> (дата звернення: 12. 11. 2020).
19. Ein Toter bei Schießerei in US-Schule. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2013-12/usa-colorado-amoklauf-high-school> (дата звернення: 12. 11. 2020).
20. Eine Frage der Ehe: Papst der Ketzerei beschuldigt. *euronews*. 2017. URL: <https://de.euronews.com/2017/09/24/eine-frage-der-ehe-papst-der-kezerei-beschuldigt> (дата звернення: 12. 11. 2020).
21. Eine geborene Komponistin. *Pattaya Blatt*. 2019. URL: <http://www.pattayablatt.com/132/Gestatten.shtml> (дата звернення: 07. 11. 2020).
22. Einsprache gegen De-Markierung: SP macht sich für Fussgängerstreifen stark. *Aargauer Zeitung*. 2018. URL: <https://www.aargauerzeitung.ch/aargau/brugg/einsprache-gegen-de-markierung-sp-macht-sich-fuer-fussgaengerstreifen-stark-132117745> (дата звернення: 12. 11. 2020).

23. Farmerin hinterrcks überfallen. *AZ*. 2019. URL: <https://www.az.com.na/nachrichten/farmerin-hinterrcks-berfallen> (дата звернення: 17. 10. 2020).
24. Franco A. und die anderen. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/kultur/2017-05/bundeswehr-franco-a-terrorgruppe-wehrmacht-weimarer-republik> (дата звернення: 12. 11. 2020).
25. Frauen im Löscheinsatz? Klar! *Freie Presse*. 2018. URL: <https://www.freiepresse.de/frauen-im-l-scheinsatz-klar-artikel10164891> (дата звернення: 07. 11. 2020).
26. Für mich ist es wichtig, dass sich jedes Kind entwickeln kann. *Zeit-Fragen*. 2017. URL: <https://www.zeit-fragen.ch/index.php?id=2073> (дата звернення: 12. 11. 2020).
27. Gedrückte Stimmung, kaum Kunden Beschäftigte hoffen, dass es dennoch weitergeht. *Der Tagesspiel*. 2004. URL: <https://www.tagesspiegel.de/berlin/gedrueckte-stimmung-kaum-kunden-beschaeftigte-hoffen-dass-es-dennoch-weitergeht/550822.html> (дата звернення: 12. 11. 2020).
28. Gewerbe präsentiert sich. *Westfälische Nachrichten*. 2018. URL: <https://www.wn.de/Muensterland/Kreis-Steinfurt/Tecklenburg/3210051-Fruehjahrsschau-am-Wochenende-Gewerbe-praesentiert-sich> (дата звернення: 12. 11. 2020).
29. Glaube ist Privatsache. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://cutt.ly/WhKsFI> (дата звернення: 12. 11. 2020).
30. Gleichstellung ist kein Nullsummenspiel. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2017-10/gleichstellung-verfassungsrecht-anna-katharina-mangold-interview> (дата звернення: 12. 11. 2020).
31. Gmünder Gruppen vorne dabei. *Gmünder Tagespost*. 2015. URL: <https://www.gmuender-tagespost.de/archiv/2013/12/06/> (дата звернення: 25. 09. 2020).

32. Gut in Teamarbeit. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/gesellschaft/schule/2017-11/pisa-teamarbeit-schueler-soziale-kompetenz/seite-2> (дата звернення: 12. 11. 2020).
33. <https://www.rtl.de/cms/let-s-dance-2015-cora-schumacher-bekommt-minuspunkte-2249576.html>. *RTL.DE*. 2015. URL: <https://www.rtl.de/cms/let-s-dance-2015-cora-schumacher-bekommt-minuspunkte-2249576.html> (дата звернення: 12. 11. 2020).
34. Ich kann nicht alles kontrollieren. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/2017/34/judith-butler-philosophin-kontrolle-feminismus-interview/seite-3> (дата звернення: 12. 11. 2020).
35. Ich wusste, dass es so kommen würde. *Beobachter*. 2008. URL: <https://www.beobachter.ch/geld/banken/investment-banker-ich-wusste-dass-es-so-kommen-wurde> (дата звернення: 12. 11. 2020).
36. Im rechten Licht: Recht trocken Gerichtsverhandlungen haben mit Filmszenen wenig Ähnlichkeit. *Der Tagesspiegel*. 2001. URL: <https://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/im-rechten-licht-recht-trocken-gerichtsverhandlungen-haben-mit-filmszenen-wenig-aehnlichkeit/270868.html> (дата звернення: 12. 11. 2020).
37. In der Kapelle brennt noch Licht. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/kultur/musik/2015-01/deutsche-orchester-unesco-weltkulturerbe> (дата звернення: 12. 11. 2020).
38. Irische Regierung vor dem Scheitern. *taz.de*. 2019. URL: <https://taz.de/Irland-vor-EU-Brexit-Gipfel/!5466119/> (дата звернення: 12. 11. 2020).
39. Junge Meister der Gitarre. *Wochenanzeiger München*. 2019. URL: <https://www.wochenanzeiger.de/article/202421.html> (дата звернення: 07. 11. 2020).
40. Karate räumt bei Leonidas-Sportgala in Salzburg ab Stefan Kraft Sportler des Jahres. *Salzburg24*. 2017. URL: <https://www.salzburg24.at/news/salzburg/stadt/karate-raeumt-bei-leonidas->

[sportgala-in-salzburg-ab-stefan-kraft-sportler-des-jahres-55579720](#) (дата звернення: 12. 11. 2020).

41. Kellnerin (29) schlägt zwei Räuber in die Flucht. *Abendzeitung München*. 2020. URL: <https://www.abendzeitung-muenchen.de/muenchen/kellnerin-29-schlaegt-zwei-raeuber-in-die-flucht-art-561780> (дата звернення: 07. 11. 2020).
42. Kleines Korn, viele Varianten: Mohnkuchen liebt Veränderung. *Oberhessische Presse*. 2015. URL: <https://www.op-marburg.de/Mehr/Essen-Trinken/Aktuelles/Kleines-Korn-viele-Varianten-Mohnkuchen-liebt-Veraenderung> (дата звернення: 17. 10. 2020)..
43. Kochen? Mit Herz, Hirn und Hoden! *Beobachter*. 2017. URL: <https://www.beobachter.ch/ernaehrung/ernaehrungsformen/gaumenfreuden-kochen-mit-herz-hirn-und-hoden> (дата звернення: 12. 11. 2020).
44. Lehrvertrag in der Tasche: 16-Jährige wird Maurerin. *WochenKurier*. 2017. URL: <https://www.wochenkurier.info/suedbrandenburg/elbe-elster/artikel/lehrvertrag-in-der-tasche-16-jaehrige-wird-maurerin-35821/> (дата звернення: 07. 11. 2020).
45. Macht Worte im Faust-Kulturzentrum. *Hannoversche Allgemeine*. 2010. URL: <https://www.haz.de/Nachrichten/Kultur/Uebersicht/Macht-Worte-im-Faust-Kulturzentrum> (дата звернення: 12. 11. 2020).
46. Mayr-Melnhof schließt Produktion in Oberösterreich. *Industriemagazin*. 2015. URL: <https://industriemagazin.at/a/mayr-melnhof-schliesst-produktion-in-oberoesterreich> (дата звернення: 12. 11. 2020).
47. Meilemer Kirchenpflege scheitert mit Baurecht. *BEZIRK MEILEN*. 2017. URL: <https://www.zsz.ch/meilen/meilemer-kirchenpflege-scheitert-mit-baurecht/story/23162574> (дата звернення: 07. 11. 2020).
48. Mikroben, die ins Auge gehen. *stern*. 2008. URL: <https://www.stern.de/gesundheit/kinderkrankheiten/therapie/bindehaut-entzuendung-bei-kindern-mikroben--die-ins-auge-gehen-3756218.html> (дата звернення: 15. 09. 2020).

49. Müller: Tegel-Volksentscheid und Bundestagswahl wohl an einem Tag. *Berliner Zeitung*. 2017. URL: <https://www.bz-berlin.de/berlin/mueller-tegel-volksentscheid-und-bundestagswahl-wohl-an-einem-tag> (дата звернення: 12. 11. 2020).
50. Mysteriöser Tod von kanadischem Pharma-Milliardär und Ehefrau. *BZ*. 2017. URL: <https://www.bz-berlin.de/welt/mysterioeser-tod-von-kanadischem-pharma-milliardaer-und-ehefrau> (дата звернення: 07. 11. 2020).
51. Nahles will Acht-Stunden-Tag aufweichen. *LZ.de*. – 2016. – URL: https://www.lz.de/ueberregional/wirtschaft/20994061_IG-BCE-Chef-unterstuetzt-Konzept-fuer-Arbeit-in-digitaler-Aera.html (дата звернення: 07. 11. 2020).
52. Neue Sänger gewinnen lautet das Ziel. *baden online*. 2018. URL: <https://www.bo.de/lokales/offenburg/neue-saenger-gewinnen-lautet-das-ziel#> (дата звернення: 05. 10. 2020).
53. Nichts ist geschehen. *WOZ*. 2010. URL: <https://www.woz.ch/-20c4> (дата звернення: 10. 11. 2020).
54. Petra Fröschle: Lehrerin mit der Lizenz zum Zaubern. *Frankfurter Neue Presse*. 2016. URL: <https://www.fnp.de/lokales/kreis-gross-gerau/ruesselsheim-ort29367/petra-froeschle-lehrerin-lizenz-zaubern-10512587.html> (дата звернення: 07. 11. 2020).
55. Professor Sushi. *WISSEN*. 2017. URL: <https://www.derbund.ch/wissen/medizin-und-psychologie/professor-sushi/story/15685230> (дата звернення: 07. 11. 2020).
56. Radikale Fiktion. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/1994/02/radikale-fiktion/seite-3> (дата звернення: 12. 11. 2020).
57. Rare Jobs, aber wenig Arbeitslose. *Ostschweizer Kulturmagazin*. 2015. URL: <https://www.saiten.ch/journalismus-wenig-arbeitslose-der-ostschweiz-jobs-sind-trotzdem-rar/> (дата звернення: 15. 09. 2020).

58. Rentenalter 75? *Volksblatt*. 2018. URL:
<https://www.volksblatt.li/Leserbriefe/599299/rentenalter-75?date=01.02.2018&search> (дата звернення: 12. 11. 2020).
59. Rumluemmeln im Luxushort. *Basler Zeitung*. 2017. URL:
<https://www.bazonline.ch/wetter/allgemeinelage/rumluemmeln-im> (дата звернення: 18. 09. 2020).
60. Salmtaler Rat wählt neuen Beigeordneten. *volksfreund*. 2017. URL:
https://www.volksfreund.de/region/mosel-wittlich-hunsrueck/salmtaler-rat-waehlt-neuen-beigeordneten_aid-5957163 (дата звернення: 12. 11. 2020).
61. Sandra Schneider orientiert sich neu. *Neue Presse Coburg*. 2017. URL:
<https://www.np-coburg.de/> (дата звернення: 07. 11. 2020).
62. Säuberungen in der Universitätsbibliothek. *Junge Freiheit*. 2017. URL:
<https://jungefreiheit.de/kultur/literatur/2007/saeuberungen-in-der-universitaetsbibliothek/> (дата звернення: 12. 11. 2020).
63. Seit Jahresanfang geht es rund. *Frankfurter Allgemeine*. 2014. URL:
<https://www.faz.net/aktuell/rhein-main/windkraftplaene-in-suedhessen-seit-jahresanfang-geht-es-rund-12910998.html> (дата звернення: 12. 11. 2020).
64. So viel verdienen die YouTube-Stars. *oe24*. – 2019. – URL:
<https://www.oe24.at/digital/forbes-so-viel-verdienen-die-youtube-stars/208957666> (дата звернення: 10. 11. 2020).
65. Stoff für Heimatromane. *Rhein-Zeitung*. 2013. URL: https://www.rhein-zeitung.de/artikelarchiv_artikel,-stoff-fuer-heimatromane-_arid,1064165.html
(дата звернення: 12. 11. 2020).
66. Taufeinladungen gestalten. *Rosemood*. 2017. URL:
<https://www.rosemood.de/einladung/> (дата звернення: 07. 11. 2020).
67. Tipps fürs Date: Das perfekte Dinner zu zweit. *RTL.de*. 2015. URL:
<https://www.rtl.de/cms/tipps-fuers-date-das-perfekte-dinner-zu-zweit-2425855.html> (дата звернення: 17. 10. 2020).

68. Trump spottet über Neuauszählung. *Frankfurter Allgemeine*. 2016. URL: <https://www.faz.net/aktuell/politik/von-trump-zu-biden/donald-trump-spottet-ueber-neuauszaehlung-14547166.html> (дата звернення: 07. 11. 2020).
69. Tschechische Gleitschirmfliegerin musste im Himalaja-Gebirge gerettet werden. *Radio Prague International*. 2018. URL: <https://deutsch.radio.cz/tschechische-gleitschirmfliegerin-musste-im-himalaja-gebirge-gerettet-werden-8360560> (дата звернення: 12. 11. 2020).
70. TV-Moderator am "Ballermann" bewusstlos geprügelt. *Mallorca Zeitung*. 2017. URL: <https://www.mallorcazeitung.es/lokales/2017/04/20/tv-moderator-ballermann-bewusstlos-geprugelt/50545.html> (дата звернення: 10. 11. 2020).
71. U-Boot vor Argentinien verschwunden: Marine erklärt Besatzung für tot. *stern.de*. 2017. URL: <https://www.stern.de/panorama/weltgeschehen/news--argentinien---marine-erklaert-besatzung-des-verschwundenen-u-boots-fuer-tot-7768606.html> (дата звернення: 12. 11. 2020).
72. Unser Leitartikel: »Vatikan-Option« und anderer Blödsinn. *Zeitung vom Lëtzebuerger Vollek*. 2011. URL: <http://zlv.lu/spip/spip.php?article5654> (дата звернення: 12. 11. 2020).
73. Virtuelle Welten: Der Geretsrieder Gaming-Raum im Test. *Merkur.de*. 2018. URL: <https://www.merkur.de/lokales/wolfratshausen/geretsrieder-ort46843/virtuelle-welten-geretsrieder-gaming-raum-im-test-9495997.html> (дата звернення: 10. 11. 2020).
74. Vorfreude, schönste Freude. *Freie Presse*. 2018. URL: <https://www.freiepresse.de/ratgeber/haus-garten/vorfreude-schoenste-freude-artikel10165679> (дата звернення: 07. 11. 2020).
75. Vorhänge? Nein, das geht nicht! *derStandard*. 2018. URL: <https://www.derstandard.at/story/1363709660325/vorhaenge-nein-das-geht-nicht> (дата звернення: 12. 11. 2020).
76. Vorsatz. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/1995/03/Vorsatz>.

77. WÄHLT UNS. NICHT. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/campus/2017-09/wahlkampf-cdu-spd-partemitglieder-wahlentscheidung> (дата звернення: 12. 11. 2020).
78. Waldheims Walzer: Der Opfermythos stirbt zuletzt. *derStandard*. 2018. URL: <https://www.derstandard.at/story/2000074264593/waldheims-walzer-der-opfermythos-stirbt-zuletzt> (дата звернення: 17. 10. 2020).
79. Was sollten wir denn tun?. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/2013/08/Schweiz-Bundesrat-Bankgeheimnis> (дата звернення: 12. 11. 2020).
80. Wegen Corona-Pandemie: Schaumburger Regionalschau wird auf 2021 verschoben. *Schaumburger Nachrichten*. 2020. URL: <https://www.sn-online.de/> (дата звернення: 17. 10. 2020).
81. Wer setzt schon auf Caprice? *ZEIT ONLINE*. 2010. URL: <https://www.zeit.de/1982/02/wer-setzt-schon-auf> (дата звернення: 15. 09. 2020).
82. Wer war Florence Nightingale?. *Schaffhauser Nachrichten*. 2017. URL: <https://www.shn.ch/leben-leute/nostalgie/2017-05-12/wer-war-florence-nightingale> (дата звернення: 10. 11. 2020).
83. Wie arbeiten, wenn Mama ein Pflegefall wird? *ZEIT ONLINE*. – 2020. URL: <https://www.zeit.de/wirtschaft/2017-12/familienpflegezeit-arbeitnehmer-angehoerige-pflege/seite-2> (дата звернення: 12. 11. 2020).
84. Wie findet man gute Chefs? *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/arbeit/2017-09/deutsche-bahn-ursula-schuetze-kreilkamp-personalentwicklung> (дата звернення: 12. 11. 2020).
85. Will Geert Wilders an die Macht? *Tamedia AG*. 2017. URL: <https://www.tagesanzeiger.ch/ausland/europa/will-geert-wilders-an-die-macht/story/22850129> (дата звернення: 05. 10. 2020).
86. ZEITMOSAİK. *ZEIT ONLINE*. 2017. URL: <https://www.zeit.de/1967/51/zeitmosaik> (дата звернення: 12. 11. 2020).

87. Zwei Unfälle durch Straßenglätte in Pforzheim und Unterreichenbach. *PZ-news.de*. 2017. URL: https://www.pz-news.de/pforzheim_artikel,-Zwei-Unfaelle-durch-Strassenglaette-in-Pforzheim-und-Unterreichenbach-arid,1160508_type,amp.html (дата звернення: 19. 09. 2020).